

# De wereld in transitie

Strategieën voor de toekomst van het  
multilateralisme

The West Wing 2018 - 2019

Beleidsadvies DWH / DMM



## Trackleider:

L.F. (Lisa) Rietveld

## Eindredacteuren:

S.W. (Sander) Mulder

V.E.A. (Vera) Naaijkens

## Trackleden:

A.J.E. (Adriaan) den Hartog

A.B.R. (Anna) Strolenberg

C.H. (Çağla) Dede

D.J.W. (Dominick) van Rens

F.E.N. (Fabio) van Laar

I.M. (Iris) de Leede

M.H. (Marleen) Ensink

M.B.L. (Martijn) van Beusekom

M.F. (Mitchell) Kortboyer

N.S.G. (Nienke) de Bruijn

R.S. (Reinder) de Vries

S. (Shari) Molawi

S. (Sjoerd) Bakker

Het beleidsadvies *De wereld in transitie: strategieën voor de toekomst van het multilateralisme* is onderdeel van de denktank The West Wing, dat wordt uitgevoerd in opdracht van de Directies Westelijk Halfrond (DWH) en Multilaterale Instellingen en Mensenrechten (DMM) van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit advies ligt bij de auteurs.

© Copyright 2019 The West Wing. Alle rechten voorbehouden.

## PROBLEEMSTELLING

- Het Amerikaanse buitenlandbeleid, gestoeld op het idee van *America First* en *principled realism*, betekent vooral een houding waarbij de Verenigde Staten haar eigen belangen prioriteert, nationale soevereiniteit als kernwaarde van het internationale systeem beschouwt en de nadruk bij samenwerking vooral legt op *security and defense*.
- De terugtrekkende beweging van de Verenigde Staten op het internationale toneel, een uiting van decennialange ontevredenheid, leidt tot een afname van de voorspelbaarheid en daarmee het gezag van multilaterale instellingen.
- De Amerikaanse nadruk op nationale soevereiniteit beperkt haar westerse bondgenoten in het nastreven van hun internationale ambities op het gebied van democratische waarden, de *rule of law* en mensenrechten.
- Het ontstane politieke machtsvacuüm creëert ruimte voor grootmachten als China en Rusland om multilateralisme op een manier in te vullen waarbij economische in plaats van ideologische samenwerking centraal staat.
- De Europese Unie mist door haar interne politieke tegenstellingen de daadkracht om de plek van de Verenigde Staten in het uitdragen van westerse liberale waarden over te nemen.
- Binnen het internationale mensenrechtenbeleid heeft dit negatieve gevolgen voor de financiële steun, bescherming van minderheden, autoriteit van bestaande organisaties en daadkracht tegen schendingen van mensenrechten door opkomende autocratische regeringen.

## DOELEN

- 1. De Nederlandse visie op mensenrechten waarborgen in een veranderend internationaal systeem:** dit voorkomt verdere aantasting van mensenrechten en versterkt internationale samenwerking om de westerse visie hierop te verdedigen en uit te dragen.
- 2. De Nederlandse leiderspositie binnen het internationale systeem versterken:** dit leidt bij bondgenoten tot meer vertrouwen in Nederland en creëert kansen om via innovatieve ideeën Nederlandse belangen te dienen en waarden uit te dragen.
- 3. De Nederlandse banden met de Verenigde Staten verder aanhalen:** dit doel houdt rekening met de veranderende belangen van de Verenigde Staten en het belang van samenwerking zonder daarbij de waarden van Nederland uit het oog te verliezen.



STRATEGIEËN

Politiek

**Strategie 1: Alternatieve coalities voor mensenrechten:** alternatieve, voornamelijk niet-westerse partners als Sierra-Leone en Peru zijn landen waar Nederland op het gebied van mensenrechten meer mee moet gaan samenwerken.

**Strategie 2: Een tegengeluid voor vrouwenrechten in de VN:** een sterke lobby voor referentie van vrouwenrechten in alle thematische resoluties is noodzakelijk als verzet tegen de *Unholy Alliance*.

**Strategie 3: Gedecentraliseerd multilateralisme:** sub-nationale samenwerking leidt tot een snellere realisering van internationale plannen met meer oog voor het democratisch draagvlak.

**Strategie 4: Een nieuwe diplomatieke stijl:** hardere onderhandelingsstijlen als die van president Trump bevestigen het belang van een Nederlands, op consensus gericht tegengeluid.

Sociaal-cultureel

**Strategie 7: Een grotere rol voor cultuurdiplomatie:** deze alternatieve vorm van samenwerking bevordert bilaterale banden en positioneert Nederland op het gebied van normen en waarden door een grotere rol aan cultuur te geven.

**Strategie 8: Het aanstellen van een LHBTI-(jeugd)ambassadeur:** deze strategie is noodzakelijk om de mondiale afnemende steun voor LHBTI-rechten tegen te gaan.

**Strategie 9: Een groter draagvlak voor de Europese Unie:** door burgers actiever bij de Europese Unie te betrekken, wordt de democratische legitimiteit en internationale positie van de Europese Unie versterkt.

Economie

**Strategie 5: Holistische handelsverdragen:** handelsverdragen moeten door middel van issue-linkage meer inspelen op indirecte promotie en bescherming van mensenrechten.

**Strategie 6: Vernieuwing aanpak bedrijfsleven, mensenrechten en MVO:** door de voordelen van de bescherming en promotie van mensenrechten bij bedrijven te benadrukken kunnen ambitieuzere doelen worden behaald.

Veiligheid

**Strategie 10: Een nieuwe (normatieve) cyber-agenda:** een actieve houding van Nederland op het gebied van internationale cybernormen biedt meer mogelijkheden om de toekomstige agenda en verdragen te bepalen.

**Strategie 11: Versterking van het Europese veiligheidsbeleid:** door vergrote samenwerking en militaire daadkracht creëert de Europese Unie een onafhankelijke positie ten opzichte van de Verenigde Staten.

## Inhoud

Voorwoord .....	5
1. Analyse en probleemstelling .....	6
Een veranderende rol van de Verenigde Staten in de internationale politiek .....	7
De vernieuwde rol van andere politieke grootmachten .....	9
Afnemende promotie en bescherming van mensenrechten binnen het multilaterale systeem .....	13
Probleemstelling .....	15
2. Toekomstvisie .....	16
Het (verdere) terugtrekken van de Verenigde Staten .....	17
Een multilateraal systeem zonder de Verenigde Staten .....	18
Een veranderend (politiek) wereldbeeld over mensenrechten .....	18
3. Doelen en strategieën .....	20
Doelen .....	21
De Nederlandse visie op mensenrechten waarborgen in een veranderend internationaal systeem .....	21
De Nederlandse leiderspositie binnen het internationale systeem versterken .....	21
De Nederlandse banden met de Verenigde Staten verder aanhalen .....	21
Strategieën .....	22
Strategie 1: Alternatieve coalities voor mensenrechten .....	22
Strategie 2: Een tegengeluid voor vrouwenrechten in de VN .....	23
Strategie 3: Gedecentraliseerd multilateralisme .....	24
Strategie 4: Een nieuwe diplomatieke stijl .....	25
Strategie 5: Holistische handelsverdragen .....	27
Strategie 6: Vernieuwing aanpak bedrijfsleven, mensenrechten en MVO .....	29
Strategie 7: Een grotere rol voor cultuurdiplomatie .....	31
Strategie 8: Het aanstellen van een LHBTI-(jeugd)ambassadeur .....	32
Strategie 9: Een groter draagvlak voor de Europese Unie .....	33
Strategie 10: Een nieuwe (normatieve) cyber-agenda .....	34

Strategie 11: Versterking van het Europese veiligheidsbeleid.....	36
Nawoord.....	39
Bronnenlijst.....	40

## Voorwoord

Sinds het aantreden van de regering-Trump heeft de Verenigde Staten haar optreden binnen multilaterale instituties radicaal veranderd. In plaats van de rol van hoeder van de internationale wereldorde leidt zij nu juist een globale tegenbeweging die de nadruk legt op nationale soevereiniteit, economisch protectionisme en ideologisch relativisme. Het idee van *America First* leidde onder andere tot het opstappen uit het Klimaatakkoord van Parijs en de Mensenrechtenraad en het in twijfel trekken van belangrijke instituties en allianties. Zulke acties stellen bondgenoten zoals Nederland voor de vraag hoe te handelen binnen een internationaal politiek systeem waar de belangen ten opzichte van de Verenigde Staten steeds vaker uit elkaar lopen.

Deze vraag werd ons als track van The West Wing ook gesteld door de Directies Westelijk Halfmond (DWH) en Multilaterale Instellingen en Mensenrechten (DMM). Tijdens de tracksessies werd het al snel duidelijk dat het met de onzekerheden van het huidige politieke klimaat lastig was om eenduidige uitspraken te doen over de toekomst van het multilaterale systeem. Wij hebben er daarom voor gekozen om denkend vanuit een drietal kerndoelen elf strategieën uit te werken met in ons achterhoofd de volgende hoofdvraag:

*‘Hoe moet Nederland reageren op het veranderende optreden van de VS en de gevolgen daarvan voor multilaterale samenwerking?’*

Wij hebben samengewerkt met een diverse groep van studenten en young professionals, afkomstig uit studierichtingen zoals rechtsgeleerdheid, bestuurskunde, geschiedenis, internationale betrekkingen, culturele antropologie en politicologie. Deze verscheidenheid maakte onze tracksessies uitdagend, maar bracht iedereen ook op frisse inzichten om aan dit uiteindelijke beleidsvoorstel te werken. Gedurende het research- en brainstormproces hebben wij ook veel gesprekken gevoerd met experts uit het veld. Hun inzichten, feedback en support hebben ons enorm geholpen en wij willen iedereen via deze weg bedanken.

Onze doelstelling was vanaf het begin om met een goed onderbouwd, origineel en positief beleidsvoorstel te eindigen. Onze elf strategieën zijn opgesteld vanuit de daadkracht van Nederland en de veronderstelling dat de relatie met de Verenigde Staten, zowel bilateraal als via multilaterale instituties, niet zomaar verloren zal gaan. Wij hopen dat dit geheel een mooi begin is om als directies verder na te denken hoe deze snelle veranderingen het hoofd te kunnen bieden.

Den Haag, 13 mei 2018

De trackleden van DWH/DMM 2018-2019





## 1.1 Een veranderende rol van de Verenigde Staten in de internationale politiek

### De Amerikaanse binnenlandse politiek: motor van het buitenlandbeleid

Het Amerikaanse buitenlandbeleid wordt sterk gevormd door de binnenlandse politiek. Een Amerikaanse president is bij beslissingen over onder andere militaire missies en handelsverdragen namelijk afhankelijk van de steun van de Senaat. Partijloyaliteit en de relatie tot de president zijn de afgelopen decennia wel steeds sterker geworden, wat heeft geleid tot grotere tegenstellingen. Democraten en republikeinen zijn minder geneigd met elkaar samen te werken; een systeem van *checks and balances* en *bipartisan agreements* is vervangen door een *deadlock* waarbij beide partijen elkaar actief tegenwerken.

De regering-Trump laat zich kenmerken door klassiek republikeins gedachtegoed: streng religieus, een kleine overheid, nationalistisch en anti-globalistisch. De leus *Make America Great Again* en *Build That Wall* vatten al deze sentimenten goed samen. Naast deze focus zien we dat *big business interests* op dit moment goed vertegenwoordigd zijn in de Amerikaanse regering. Als gevolg van het wantrouwen tegenover de gevestigde orde - gekenmerkt door de leus *drain the swamp* - is president Trump openlijk achterdochtig over de werking van zijn overheids- en veiligheidsdiensten, bijvoorbeeld bij het veelbesproken Mueller-onderzoek.

Naast een wantrouwen tegenover zijn eigen instituties is president Trump al in het begin van zijn termijn begonnen met een felle campagne tegen de media. Hij gebruikt daarbij regelmatig de term *fake news* en heeft de pers ervan beschuldigd de democratie te ondermijnen. Deze aanvallen druisen in tegen de constitutionele verplichtingen van persvrijheid zoals neergelegd in het *First Amendment*.

Ondanks deze, in de visie van onze track, negatieve ontwikkelingen zijn de populariteitscijfers van de regering-Trump onder republikeinse kiezers niet significant afgenomen. Dit valt te verklaren door een aantal belangrijke overwinningen, waaronder het benoemen van twee *Supreme Court* rechters en goede economische groeicijfers. President Trump's rol als *outsider* benut hij onder zijn trouwe groep aanhangers die meegaan in deze anti-establishmentretoriek. Hier moet wel een kanttekening bij worden geplaatst: onder andere de *government shutdown*, het uitblijven van economische vernieuwing in krimpregio's (de *Rust Belt*) en de vele juridische onderzoeken naar de president en zijn naaste medewerkers hebben hoogstwaarschijnlijk invloed op een deel van het electoraat en zullen zijn herverkiezing in 2020 moeilijker maken.

### Het Amerikaanse buitenlandbeleid onder president Trump

Tot eind 2018 waren zowel de Senaat als het Huis van Afgevaardigden in handen van de republikeinen. In de recente *midterm elections* hebben de democraten echter een meerderheid in het Huis van Afgevaardigden gewonnen. De Senaat is wel nog in handen van de republikeinen en heeft, zoals hierboven beschreven, een belangrijke wetgevende functie aangaande het buitenlandse beleid.

President Trump's achtergrond als zakenman werkt door in zijn visie op internationale politiek. Waar de prioriteit van de Verenigde Staten hiervoor vooral het waarborgen van strategische en ideologische belangen van de Westerse wereldorde was, zien we dat de Verenigde Staten steeds meer een transactionele houding aanneemt: 'voor wat, hoort wat'. Dit idee van *principled realism* uit zich in de Amerikaanse standpunten over handelscontracten, contributies en deelname aan internationale organisaties als de Verenigde Naties. *America First* betekent vooral een houding waarbij de Verenigde Staten haar eigen belangen prioriteert boven alles en meer bereid is te geven in ruil voor een concrete wederdienst.

Het idee van *principled realism* zien we met name terug in de focus op *sovereign states* als basiselement in internationale politiek en het verwerpen van supranationale organisaties en instituten. Ook de visie dat instituten enkel dienen als verlenging van de nationale wensen van de natiestaat is in de regering-Trump sterk aanwezig. In tegenstelling tot eerdere administraties is de huidige administratie minder bereid om concessies te doen. We zien de terugkeer naar de soevereiniteit van de natiestaat ook in zijn harde aanpak van vluchtelingen en het bouwen van de muur aan de Mexicaanse grens. Zij neo-realistische focus op *security and defense* is daarmee ook een van de weinige punten waarop de regering-Trump daadwerkelijk nut ziet om met andere landen een alliantie aan te gaan.

*Waar de prioriteit van de Verenigde Staten hiervoor vooral het waarborgen van strategische en ideologische belangen van de Westerse wereldorde was, zien we dat de Verenigde Staten steeds meer een transactionele houding aanneemt: 'voor wat, hoort wat'.*

Daarnaast bekritiseert de regering-Trump instituties als het Internationaal Strafhof op een wijze die verder gaat dan eerdere presidenten. Trump's *national security advisor* Bolton noemde het Strafhof illegaal en ontkent het bestaan van het internationale recht. De regering weigerde visa te verstrekken aan de advocaten van een aantal terreurverdachten en aan een ICC-hoofdaanklager die onderzoek wilde doen naar de rol van de VS in de oorlog in Afghanistan.

Als gevolg van deze ontwikkeling is tussen de Trump-regering en andere G7- en EU-landen een toenemende verdeeldheid ontstaan over vraagstukken met betrekking tot integratie, internationale handel en klimaat. De Amerikaanse nadruk op *security and defense* ondermijnt tevens de multilaterale *agenda-setting* van mensenrechten. Daarbij helpt het de westerse mensenrechtenagenda niet dat President Trump autocratische leiders, zoals bijvoorbeeld Koning Salman, Duerte, Xi en Poetin openlijk prijst voor hun daadkrachtige leiderschap zonder ze nadrukkelijk aan te spreken op de grove mensenrechtenschendingen in hun landen. Hierover meer in sectie 1.3

Het is wel enorm belangrijk om bij deze ontwikkeling aan zelfreflectie te doen en ons bewust te zijn van onze eigen naïviteit. Vele westerse bondgenoten van de Verenigde Staten, en daarmee ook Nederland, hebben decennialang de Amerikaanse kritiek over de werking van

multilaterale instituties terzijde geschoven. Onder eerdere regeringen, zowel democratische als republikeinse, heerste er al ontevreden over de, in hun ogen, scheve financiële bijdragen, openlijk anti-Amerikaanse resoluties en gebrekkige morele daadkracht van multilaterale instituties. Waar de regering-Obama dit vanuit het systeem probeerde op te lossen, onder deze regering trad de VS bijvoorbeeld weer toe tot de Mensenrechtenraad, kiest de regering-Trump voor een unilaterale aanpak die meer past binnen de republikeinse traditie van vorige presidenten als George W. Bush en Ronald Reagan.

In dat opzicht valt te verwachten dat de Verenigde Staten bij de verkiezing van een democratische presidentskandidaat in 2020 terug zal keren naar het open, multilaterale beleid van Barack Obama en Bill Clinton. Echter, sommige radicalere democratische kandidaten, waaronder Bernie Sanders, hebben in hun verkiezingsprogramma duidelijk gemaakt ook geen fan te zijn van vrijhandelsverdragen en militaire interventies. Het is nu nog te vroeg om definitieve uitspraken te doen over de toekomst van het Amerikaanse buitenlandbeleid. Er zijn wel duidelijke aanwijzingen zichtbaar dat de terugtrekkende beweging, die door de regering-Trump is geaccelereerd, zich niet zal beperken tot zijn presidentsperiode.

## 1.2 De vernieuwde rol van andere politieke grootmachten

Westerse landen, die historisch gezien vaak de leidersrol hebben genomen in de oprichting van multilaterale instituties, zetten allang niet meer de toon binnen deze organisaties. Door het neo-interventionistische imago van het multilateralisme, de negatieve gevolgen van de bijbehorende (westerse) interventies, en de opkomst van nieuwe economieën met een andere invulling van democratische waarden heeft het idee van een westerse, liberale wereldorde aan invloed ingeboet.

De terugtrekkende beweging van de Verenigde Staten op het internationale toneel heeft in combinatie met deze andere ontwikkelingen geleid tot een machtsvacuüm. Verwacht werd dat grootmachten als Rusland en China deze voortrekkersrol over zouden nemen. Beide landen geven echter de voorkeur aan nationale soevereiniteit en plaatsen dit boven de verantwoordelijkheid voor de internationale orde om in te grijpen bij binnenlandse aangelegenheden, bijvoorbeeld in het geval van grove mensenrechtenschendingen. Daarnaast is de EU te verdeeld en militair te zwak om de oude positie van de Verenigde Staten te vullen.

### China

Daar waar de Verenigde Staten lacunes in internationaal leiderschap doet ontstaan, tracht China het discours en de regelgeving van het internationale systeem te vormen naar het Chinese wereldbeeld - veelal binnen de kaders van dat wat procedureel is toegestaan binnen de verdragen en instituties. Hoewel China zich opstelt als voorvechter van het behoud van de rol van de VN als belangrijkste internationale organisatie, hamert het tevens op soevereiniteit als centraal uitgangspunt van internationale betrekkingen. Daarnaast probeert China de focus van de Mensenrechtenraad op politieke en individuele mensenrechten te vervangen door een focus op (economische) ontwikkeling.

Door middel van investeringen in VN-fora verwerft China steeds meer invloed, ook in fora waar westerse landen minder actief zijn. Hierbij gaat het om sociaaleconomische organen van de VN, zoals UNDP, UNDESA en UNIDO. China is sinds dit jaar de tweede grootste donateur van het totale VN-budget. Daarnaast levert China van de permanente leden nu de meeste troepen voor VN-vredesmissies en is daarbij eveneens de op een na grootste donateur.

De opmars van China is ook te zien via het *Belt and Road Initiative*, waardoor China's aandeel in de wereldhandel de komende jaren nog verder zal toenemen. Met dit in het vooruitzicht is China onlangs begonnen bestaande maritieme routes te militariseren: daar waar ze al enige tijd bezig waren met het opspuiten van eilanden in de Zuid-Chinese Zee, is onlangs ook een nieuwe marinebasis in Djibouti geopend, en zijn er plannen voor een maritieme corridor in Gwadar, Pakistan. De geplande 'Nieuwe Zijderoute' leidt tevens naar Europa, waar China door middel van aanbestedingen bezig is met het aanleggen van wegen, 5G netwerken en de andere noodzakelijke infrastructuur.

*Rusland en China geven de voorkeur aan nationale soevereiniteit en plaatsen dit boven de verantwoordelijkheid voor de internationale orde om in te grijpen bij binnenlandse aangelegenheden.*

Door onder andere een haven op te kopen in Griekenland, en tal van memoranda te sluiten met onder andere Portugal, Italië en Luxemburg, raakt Europa intern steeds meer verdeeld over China. Het gevolg is dat het de Europese Commissie niet lukt om een verenigd en kritisch geluid via de *European External Action Service* (EEAS) te formuleren richting China. Dit bleek onlangs bijvoorbeeld in het uitblijven van een reactie vanuit Europa inzake de behandeling van de Chinese overheid van de Uyghurse bevolking in het oosten van China; stemmingen over gemeenschappelijke EEAS-communiqués moeten unaniem zijn, waardoor één tegenstemmende partij al voldoende is om een kritisch geluid te voorkomen.

Daarnaast is China bij wijze van 'soft-power diplomacy' ook bezig met het inzetten van ontwikkelingsgelden in Afrika, ook wel *South-South Cooperation* genoemd. Via subsidies en (rentevrije) leningen wordt er geïnvesteerd in ziekenhuizen, scholen en andere projecten. Ook financieren Chinese bedrijven en de Chinese overheid veel infrastructurele projecten en groeit de directe investeringen in de Afrikaanse economie al jaren gestaag. China is al jaren de grootste handelspartner van alle Afrikaanse landen tezamen, maar in hun totaal aan investeringen en financiële steun loopt nog achter bij VS.

Onzeker is wat de gevolgen zijn van China's acties binnen het internationale systeem. Enerzijds zijn er analyses dat deze uitbreiding van China niet per se zorgelijk is, daar waar anderen waarschuwen voor een te machtig China en uitholling van de ideologische betekenis achter de huidige multilaterale instituties. Onlangs leek China, na een onderhandeling van dertig uur met een delegatie van de Europese Commissie, bereid te zijn zich in te zetten voor het behoud van de multilaterale handelsorde. Toch ontstaat ook steeds meer het besef bij West-Europese regeringen dat ondanks dit soort gezamenlijke statements daadwerkelijke acties vanuit de

Chinese overheid vaak uitblijven. Het is in ieder geval zeker dat China de komende decennia een grotere economische en militaire macht wordt op het wereldtoneel.

## Rusland

Het moderne Rusland heeft vanuit historisch oogpunt altijd nauwe banden gehad met de Europese regio, en heeft in de loop der jaren een lange en complexe relatie met Europa ontwikkeld. Deze relatie is getekend door samenwerking, een gedeelde cultuur en een gemeenschappelijke geschiedenis, maar ook door conflicten, revoluties en bezettingen.

In begin jaren negentig zien we een verslagen Rusland, dat desondanks de verbintenis met Europa opzoekt. In deze periode zijn ook de problemen ontstaan die later aan de grond lagen voor het huidige conflict tussen Rusland, de Verenigde Staten, en Europa. Ten eerste voorkwam argwaan van westerse landen over de ware intenties van de Russen dat het Westen Rusland vertrouwde. Gedurende de Balkanoorlogen in de jaren 90 offerde Rusland haar hulp in de crisis, maar werd buitenspel gezet. Daarnaast ging de NAVO-interventie in Kosovo in 1999 zonder toestemming van de VN Veiligheidsraad en werd het vertrouwen van Rusland in enige vorm van alliantie geschaad. Desalniettemin wilde Rusland aan het eind van de jaren 90, en zeker in het begin van het leiderschap van president Poetin, lid worden van de NAVO. Dit werd echter geweigerd door angst van de Verenigde Staten dat Rusland wilde proberen om intern de NAVO uit elkaar te drijven.

Ten tweede, met de val van de Berlijnse muur is een historisch conflict ontstaan tussen Rusland en de VS over haar geopolitieke ambities. Rusland beweert dat de Verenigde Staten zou hebben beloofd om haar invloedssfeer nooit oostwaarts uit te breiden, terwijl de Verenigde Staten ontkent dat dit ooit zwart op wit is gezet. Aangezien Rusland gelooft dat elke grootmacht opereert binnen haar eigen machtsgebied, worden de nieuwe NAVO-lidmaatschappen van Oost-Europese landen door Rusland dus gezien als het breken van deze belofte en westerse expansie in Ruslands achtertuin. Daarom zijn de poging tot het verschaffen van NAVO-lidmaatschap aan Georgië in 2008 en de EU *association-agreement* met Oekraïne in 2014 door Rusland gebruikt als legitimering voor militaire invasies binnen beide landen.

In de laatste tien jaar is de conflictsituatie met Rusland opgelopen en wordt Rusland door veel westerse landen gezien als een land waarvoor men dat constant politieke en militaire dreiging uitstraalt. De interventies in Georgië en Oekraïne hebben de dialogen tussen Rusland en de NAVO ernstig beschadigd. De bewapening van Kaliningrad heeft een significant veiligheidsdreiging gecreëerd voor de Baltische staten en de landen gelegen aan de Baltische Zee. Daarnaast lijkt Zapad, een grootschalige jaarlijkse Russische oorlogssimulatie, zich al meerdere malen te focussen op een simulatie van een interventie van West-Europa.

Bovendien zorgt Rusland door haar campagnes van misinformatie voor verdeeldheid binnen het Westen. De inmenging van Rusland in de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016 zijn een duidelijk voorbeeld. Daarbij wordt het steeds duidelijker dat het Rusland onder Poetin steeds meer vrijheden geniet onder het Presidentschap van Trump en een verdeeld Europa: zo

bemoeit het zich uitdrukkelijk met de oorlog in Syrië waar het de VN buitenspel heeft gezet in het vredesproces, wordt het verantwoordelijk gehouden voor een gifgasaanval op een voormalig spion in Groot-Brittannië, en is het betrappt op spionage bij de OPCW in Den Haag.

### Europese Unie

De EU lijkt vooralsnog niet in staat om het ontstane machtsvacuüm op te vullen, noch het leiderschap met de VS te delen. De constante strijd tussen nationale soevereiniteit en Europees supranationalisme heeft ondanks de toegenomen verplichtingen van de EU steeds meer geleid tot interne eurosceptis: belangrijke politieke actoren binnen lidstaten verzetten zich tegen verdere Europese integratie en handelen tevens in strijd met Europese richtlijnen over persvrijheid, onafhankelijke rechtspraak en mensenrechten.

Een belangrijke oorzaak hiervoor is de moeizaam verlopen integratie van een grote groep Oost-Europese landen in de periode 2004-2013. Veel van de landen, waaronder Hongarije, Polen en Roemenië, voldeden tijdens hun toetreding tot de EU nog niet volledig aan de Kopenhagen-criteria en hebben zich sindsdien economisch en democratisch niet snel genoeg ontwikkeld. Daarnaast hebben deze toetredingen ervoor gezorgd dat eerdere netto-ontvangers van EU fondsen, waaronder Spanje, Italië, Portugal, en Griekenland, ineens moesten meebetalen, een actie die de bereidheid tot samenwerking heeft belemmerd. De economische crisis van 2011 en de vluchtelingen crisis van 2015 hebben deze verdelingen tussen Oost-, West-, Zuid- en Noord-Europa verder versterkt.

Deze interne verdeling zal de komende jaren hoogstwaarschijnlijk toenemen. De gevolgen van de Brexit voor de EU zijn nog erg onduidelijk. Aan de ene kant zorgt de Brexit ervoor dat de EU nu meer met één stem spreekt, zeker in onderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk. Aan de andere kant raakt de EU een van haar machtigste lidstaten kwijt en zullen de uitkomsten van de Brexit-onderhandelingen voor het Verenigd Koninkrijk van grote invloed zijn op de houding van andere landen tegenover de EU. Als laatste zullen landen die nu lidmaatschap proberen te verwerven, zoals Servië en Turkije, zich afvragen of EU lidmaatschap de moeite waard is en in plaats daarvan meer connectie zoeken met Rusland en bevriende landen in het Midden-Oosten.

De Brexit vormt op het moment een goede bliksemafleider voor de grotere structurele problemen binnen de EU. De migratiecrisis, een van de grootste vraagstukken voor de Commissie, is nog steeds niet opgelost en vluchtelingen in onder andere Italiaanse en Griekse kampen wachten soms twee jaar tot ze naar andere EU landen door worden verplaatst. Uit polls blijkt dat een groot percentage van de zetels van het Europees Parlement tijdens de aankomende verkiezingen naar rechts-populistische partijen zullen gaan, wat de kans op onderlinge consensus nog lastiger zal maken. Dit leidt dan weer tot een mogelijk neerwaartse spiraal, waarbij de afgenomen consensus en daarmee daadkrachtigheid het anti-Europese sentiment onder burgers versterkt.

Op het wereldtoneel is de rol van de EU gemengd. Aan de ene kant heeft het zich ontwikkeld tot een sterk economisch blok met een koopkrachtpariteit van 23 biljoen dollar. De EU blinkt

met name uit als humanitaire hulpverlener en civiele en normatieve speler bij internationale conflicten. Echter, deze *soft power* is tegelijkertijd ook een zwakte: de EU is er de afgelopen twintig jaar niet in geslaagd om militaire capaciteiten of capabiliteiten te ontwikkelen, wat het niet in staat stelt om crisissen in haar achtertuin op te lossen. Zo stond de EU machteloos tijdens de crisis in Libië en moest het tijdens de annexatie van de Krim in 2014 zich opnieuw alleen beroepen op economische sancties richting Rusland. Hoewel de EU probeert om sprongen te maken sinds 2014 door middel van een nieuw veiligheidsbeleid, waaronder de PESCO-projecten en het EDF, blijven deze projecten tegen dezelfde valkuilen aanlopen en lijken ze op het moment niets meer te zijn dan het creëren van structuren en capaciteiten, zonder de bereidheid om deze capaciteiten daadwerkelijk te gebruiken.

Dit alles in acht genomen ziet de positie van de EU als mogelijke leider binnen de globale orde er niet rooskleurig uit. Hoewel het Europese continent getekend wordt door een gedeelde geschiedenis, ontbreekt het aan een gemeenschappelijke identiteit en historisch narratief. Hierdoor blijft de EU een collectief dat in staat is na lange onderhandeling een gemeenschappelijk beleid te formuleren, maar zal het vooralsnog niet een eensgezind en eenduidig beleid kunnen uitdragen. Kortom: de EU spreekt met een *common voice*, niet met een *single voice*. Om significante verandering in de wereld teweeg te kunnen brengen zonder hulp van de Verenigde Staten zal de EU meer moeten worden dan een economisch blok.

Al deze ontwikkelingen geven Nederland wel meer mogelijkheid om een leidersrol op zich te nemen. Wanneer het Verenigd Koninkrijk de EU verlaat, zullen de beslissingen meer continentaal dan transatlantisch georiënteerd zijn. Nederland heeft na het Verenigd Koninkrijk het meest transatlantische karakter van de EU-lidstaten en staat daarmee cultureel het dichtst bij de Verenigde Staten. Het feit dat Nederland een van de langstzittende premiers heeft, maakt Nederland een ervaren speler binnen de EU. Nederland zal zich dus strategisch kunnen positioneren tussen Frankrijk en Duitsland en zich als ‘bruggetje’ opstellen tussen de Verenigde Staten en de EU.

### 1.3 Afnemende promotie en bescherming van mensenrechten binnen het multilaterale systeem

Als belangrijke, doch kleine speler binnen het multilaterale systeem is Nederland gebaat is bij een eerlijk speelveld voor alle spelers, gestoeld op internationale verdragen en duidelijke democratische waarden. Echter, zoals in de vorige stukken is beschreven, hebben de veranderde rol van de Verenigde Staten en een nieuwe invulling van multilaterale samenwerking door andere grootmachten ook gevolgen voor de Nederlandse positie. Een van de belangrijkste terreinen waar dit duidelijk wordt is de internationale promotie en bescherming van mensenrechten, een van de pijlers van het Nederlandse buitenlandbeleid.

Ten eerste blijkt dit uit het feit dat bestaande internationale mensenrechteninstuties en -initiatieven aan geloofwaardigheid verliezen. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het Amerikaans opzeggen van haar zetel in de Mensenrechtenraad in 2018, een herhaling van acties die George W. Bush tijdens zijn presidentschap ook ondernam. De Mensenrechtenraad was in

de visie van de regering-Trump zijn naam niet waard door de bescherming van mensenrechtenschendende landen - voornamelijk Iran - en de politiek vooringenomen resoluties inzake het conflict tussen Israël en de Palestijnse gebieden en de Amerikaanse steun aan de regering-Netanyahu.

Door het wegvallen van de Verenigde Staten is er meer ruimte ontstaan voor andere ideologische grootmachten die in de ogen van westerse landen van mensenrechtenschendingen in eigen land minder geschikt zijn om in dergelijke fora te dienen. Als deze landen de leiding nemen in het vormen van internationaal beleid rondom mensenrechten bestaat de mogelijkheid dat mensenrechtenfora aan geloofwaardigheid en daadkracht verschillen. Opkomende machten in het internationale politieke veld, zoals China, Rusland, Brazilië en Saoedi-Arabië, geven vaak geen prioriteit aan de promotie en bescherming van mensenrechten. Wanneer een grootmacht als de VS kernprincipes van multilateralisme en internationale rechtsorde betwist, wordt het bovendien nog moeilijker om staten ervan te overtuigen om zich hier wel aan te houden.

De veranderde, meer nationalistische en (religieus) conservatieve, houding van de regering-Trump met betrekking tot mensenrechten heeft ook directe consequenties voor de financiering van dergelijke instituties, voornamelijk op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en migratie. Recentelijk is dit te zien geweest in het herinvoeren van de *Mexico City Policy*, de ingetrokken steun voor NGO's en het dreigen met stoppen van de financiering voor meerdere instituties, waaronder UNAIDS, UNICEF en UNDP. Door een belangrijk initiatief van voormalig minister Lilianne Ploumen, SheDecides, is het gelukt dit ontstane gat met betrekking tot SRGR deels op te vullen, maar het is de vraag of dit mogelijk blijft dit soort *public-private partnerships* te blijven organiseren.

*Als belangrijke, doch kleine speler binnen het multilaterale systeem is Nederland gebaat is bij een eerlijk speelveld voor alle spelers, gestoeld op internationale verdragen en duidelijke democratische waarden.*

Als laatste constateren wij dat door de toename van autocratische leiders wereldwijd de fundamentele vrijheden van individuele burgers afnemen. Veel *civil society* organisaties, waaronder NGO's, journalisten, mensenrechtenverdedigers en *grassroot* bewegingen, worden in hun voortbestaan bedreigd door repressieve wetgeving. Voorbeelden hiervan zijn de propagandawet in Rusland die LHBTI-educatie onmogelijk maakt, de surveillance-systemen in China die burgers in hun bewegingsvrijheid beperken en de noodwetten in Turkije die geleid hebben tot het ontslaan, en soms zelf opsluiten, van academici, journalisten en ambtenaren. Zoals al eerder beschreven bemoeilijkt de culturrelativistische houding van de regering-Trump de internationale slagkracht van andere westerse bondgenoten in dit soort situaties.

Voor Nederland heeft dit ertoe geleid dat een belangrijke bondgenoot met dezelfde westerse normen en waarden verloren is gegaan, wat extra zorgelijk is omdat Nederland op dit moment zelf ook geen zetel in de Mensenrechtenraad heeft. Wij staan dus voor de vraag hoe een van de meest fundamentele onderdelen van het multilaterale systeem, het handhaven van de rechten en vrijheden van alle wereldburgers, bewerkstelligt moet worden in een systeem waar



bondgenootschappen minder vanzelfsprekend zijn, zich buiten historische machtsblokken bevinden en financiën een steeds grotere belemmering vormen voor de promotie en bescherming van de westerse liberale visie op mensenrechten.

# Probleemstelling

- De regering-Trump laat zich kenmerken door **klassiek republikeins gedachtegoed**: streng religieus, een kleine overheid, nationalistisch en anti-globalistisch. Tevens stelt zij zich argwanend op ten opzichte van haar eigen veiligheidsdiensten, ministeries en media.
- Het Amerikaanse buitenlandbeleid, gestoeld op het idee van *America First* en *principled realism*, betekent vooral een houding waarbij de Verenigde Staten **haar eigen belangen prioriteert, nationale soevereiniteit als kernwaarde** van het internationale systeem beschouwt en de nadruk op samenwerking vooral legt bij *security and defense*.
- De terugtrekkende beweging van de Verenigde Staten op het internationale toneel, een uiting van decennialange ontevredenheid, leidt tot een **afname van voorspelbaarheid en gezag van multilaterale instellingen**.
- Ook **beperkt** de Amerikaanse nadruk op soevereiniteit haar westerse bondgenoten in het **nastreven van hun internationale ambities** op het gebied van democratische waarden, de *rule of law* en mensenrechten.
- Het ontstane **machtvacuüm creëert ruimte voor grootmachten als China en Rusland** om multilateralisme op een manier in te vullen waarbij economische in plaats van ideologische samenwerking centraal staat.
- De **Europese Unie mist** door haar interne politieke tegenstellingen **de daadkracht** om de plek van de Verenigde Staten in het uitdragen van westerse waarden over te nemen.
- Met betrekking tot het internationale mensenrechtenbeleid heeft dit een **negatief gevolg voor de financiële steun, bescherming van minderheden, autoriteit van bestaande instituties en daadkracht** tegen schendingen van mensenrechten door opkomende autocratische regeringen.



## Het (verdere) terugtrekken van de Verenigde Staten

Het is van belang in te zien dat het huidige buitenlandbeleid van de Verenigde Staten een reflectie is van een beweging die al langer gaande is in de Verenigde Staten. De focus op alleen de regering-Trump moet dus vergroot worden. President Trump is niet het probleem zelf: zijn verkiezing is een uiting van een symptoom en een katalysator, maar niet de enige oorzaak van de veranderingen in het multilaterale systeem. Hij maakt onderdeel uit van een complexer geheel van machtsverschuivingen binnen de multilaterale wereldorde. Dit zorgt ervoor dat de Europese Unie en dus ook Nederland op mondiaal niveau gedwongen worden om creatief te zijn en open te staan voor nieuwe partnerschappen met alternatieve staten en entiteiten.

De onvrede van de Verenigde Staten met de huidige multilaterale instituties wordt weerspiegeld in het terugtrekken uit verschillende instituties. Binnen onze groep waren de meningen verdeeld of de Verenigde Staten zich in de toekomst verder terug zal trekken uit belangrijke multilaterale organisaties. Sommigen denken van wel: vooral kleinere subcomités zullen gevaar lopen om de Verenigde Staten als lid te verliezen en daarmee een deel van hun financiering mis te lopen.

*President Trump is niet het probleem zelf: zijn verkiezing is een uiting van een symptoom en een katalysator, maar niet de enige oorzaak van de veranderingen in het multilaterale systeem.*

Landen als Nederland, die juist belang hechten aan de voorspelbaarheid van het internationale systeem, moeten in het achterhoofd houden dat het terugtrekken van de Verenigde Staten ook gezien kan worden als een strategie om door middel van actie de gewenste hervormingen te bewerkstelligen. Dit heeft echter wel tot gevolg dat de hervormingen die de Verenigde Staten, en daarmee vaak ook bondgenoten als Nederland, nastreeft juist minder goed lukken: aangezien niet-westerse blokken wel werkzaam zijn binnen het systeem, zijn zij in staat het multilaterale systeem meer naar hun hand te zetten, wat een terugkeer op de lange termijn onlogischer maakt.

Andere leden van onze groep zagen het terugtrekken van de Verenigde Staten als niet uniek voor het beleid van de regering-Trump en als resultaat van een ontwikkeling die al langere tijd gaande is. Het Amerikaans buitenlandse politiek is altijd al gestoeld geweest op het inzetten van internationale organisaties als verlengde van nationaal beleid en belangen. Uniek aan de regering-Trump is dat dit er nu dik bovenop ligt en niet indirect wordt nagestreefd: internationale verdragen dienen alleen tot directe winst te leiden, waarmee het grote voordeel van geleidelijke groei over het hoofd wordt gezien. Uiteindelijk is het de verwachting van de gehele groep dat grotere overkoepelende multilaterale organisaties, zoals de VN en de NAVO, belangrijk zullen blijven voor de Amerikaanse belangen en de Verenigde Staten deze organisaties daarom niet zullen verlaten.

Als laatste is het belangrijk om te kijken naar de gevolgen van de presidentsverkiezing in 2020. Indien dit laatste gebeurt, verwacht de gehele groep dat de lijn van het huidige Amerikaanse buitenlandbeleid niet veel zal veranderen. De meningen zijn er echter over verdeeld wat er zou

gebeuren indien een democratische president de verkiezingen wint. Sommigen verwachten dat deze persoon zich zoveel mogelijk zal willen afzetten tegen de handelingen van de regering-Trump. Dit betekent volgens hen niet automatisch dat de Verenigde Staten weer alle instellingen in zullen duiken waar ze nu uit zijn gestapt. Anderen stellen dat een gematigde democratische president zijn politieke steun in een land dat zo gepolariseerd is als de Verenigde Staten niet zou verkwisten door ineens een grote beweging terug naar het multilateralisme te maken. Een 'links-radical' democratische president zou zelfs de huidige lijn door kunnen zetten, of zijn momentum gebruiken om verdere verandering aan het systeem teweeg te brengen.

## Een multilateraal systeem zonder de Verenigde Staten

Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, is de verwachting niet dat de Verenigde Staten zich geheel zal terugtrekken uit grote multilaterale organisaties zoals de VN en de NAVO. Mocht dit wel gebeuren, dan is het antwoord op de vraag of dergelijke multilaterale instellingen wel kunnen bestaan zonder de Verenigde Staten tweeledig. Aan de ene kant gaat het hier om een geïnstitutionaliseerd systeem dat in principe zonder de Verenigde Staten zal blijven bestaan doordat het draait op een gedeeld belang van verschillende landen. Zonder de Verenigde Staten zal het multilaterale systeem niet direct onbruikbaar zijn, omdat de instellingen zo zijn ontworpen dat zij onafhankelijk van de deelnemende landen kunnen functioneren. Aan de andere kant zouden grote financiële problemen logische gevolgen zijn van het verdere terugtrekken van de Verenigde Staten. Op dit moment is de Verenigde Staten op zichzelf namelijk al verantwoordelijk voor 22% van het volledige operationele budget van de VN.

*Zonder de Verenigde Staten zal het multilaterale systeem niet direct onbruikbaar zijn, omdat de instellingen zo zijn ontworpen dat zij onafhankelijk van de deelnemende landen kunnen functioneren.*

In een systeem waar de Amerikaanse steun minder vanzelfsprekend is, zullen westerse bondgenoten, waaronder Nederland, op zoek moeten naar andere systemen die stabiliteit bieden. Een belangrijke factor hierin is de EU. We zien bij de casus van China dat ondanks de handelsverdragen China zich alsnog vijandig gedraagt en de EU is zich daar onvoldoende bewust van is. De EU moet zich beter weren tegen de interne verdeling die China veroorzaakt, zoals economische afhankelijkheid die het gevolg is van de leningen van de *Belt and Road Initiative*. In het geval van Rusland is eenzelfde urgentie nodig, ingegeven door de militaire dreiging in Oost-Europese landen en de actieve campagnes van miscommunicatie die eerder geschreven zijn.

## Een veranderend (politiek) wereldbeeld over mensenrechten

Met de opkomst van andere landen bewegen we naar een wereld toe die minder zal worden geleid door westerse landen met een liberale ideologie. Het liberale westen zal namelijk steeds minder als leider op het wereldtoneel worden gezien. Veel niet-westerse landen, onder andere

in Latijns-Amerika, Azië en Afrika, zullen met hun groeiende economische en politieke macht steeds meer tegenwicht kunnen bieden aan het liberale wereldbeeld. Deze landen, die zich van oudsher onvoldoende vertegenwoordigd en gehoord voelen in multilaterale instellingen, zullen hun stem daarin versterken en zich meer profileren middels nieuwe coalitievorming.

Eén van de gevolgen van dit veranderende wereldbeeld is een verscheidener speelveld, waardoor het lastiger zal worden om tot consensus te komen binnen internationale organisaties. Als denktank verwachten wij dat thema's die op dit moment belangrijk zijn plaats zullen maken voor andere thema's. De promotie en bescherming van mensenrechten zal naar onze verwachting afnemen of misschien zelfs verdwijnen. Controversiële thema's, zoals LHBTI- en SRGR-rechten, zullen steeds minder bespreekbaar worden. De rechten van minderheden zullen daardoor steeds meer onder vuur komen te liggen.

Ook de opkomst van religieus conservatisme, zowel in westerse als niet-westerse landen, draagt hieraan bij. Binnen internationale situaties is steeds vaker sprake van een *Unholy Alliance*, een coalitie van landen die de agenda probeert te beïnvloeden door de *common language* omtrent vrouwen- en seksuele en reproductieve rechten aan te vallen. De Verenigde Staten spelen hier vaak een indirecte rol in door extreem-conservatieve activisten en NGO's te steunen in deze lobby. Zo nodigde de regering-Trump twee organisaties met anti-LHBTI en anti-vrouwenrechten standpunten uit bij de jaarlijkse sessie van *UN Commission on the Status of Women*. Ook de *pro-life* beweging is sterker en gecoördineerder dan ooit, met transnationale netwerken die strekken tot aan het Europese Parlement en de Raad van Europa.

Het verwezenlijken van internationaal beleid omtrent dergelijke controversiële thema's kan door deze ontwikkelingen vastlopen. Onze verwachting is dat er meer samenwerking zal ontstaan op minder controversiële en meer technische onderwerpen, waarbij landen makkelijker op één lijn kunnen komen. Op basis van zulke thema's zal er meer samenwerking ontstaan met nieuwe, onverwachte partners en zal er niet meer alleen toevlucht worden gezocht bij de historische bondgenoten. Een duidelijk voorbeeld hiervan is klimaat: een thema waarop Nederland nieuwe partners zal moeten zoeken nu de Verenigde Staten zich daarin afzijdig houden. In het veranderende systeem zal Nederland gedwongen worden om creatief te zijn en open te staan voor nieuwe partnerschappen met alternatieve staten en andere actoren.



# 3.1

## Doelen

### 1. De Nederlandse visie op mensenrechten waarborgen in een veranderend internationaal systeem



De ontwikkelingen die in de eerdere delen zijn geschetst laten duidelijk zien dat er internationaal gezien een afnemende bescherming en promotie van mensenrechten is. Het is daarom belangrijk de Nederlandse visie op mensenrechten binnen het veranderende internationale systeem te waarborgen. Het belang van universele mensenrechten moet niet verder worden aangetast. De Nederlandse visie op mensenrechten heeft in brede zin betrekking op vele democratische waarden, waaronder seksegelijkheid, vrijheid van meningsuiting en persvrijheid. Het actief aanjagen van politieke besluitvorming over mensenrechten, in lijn met de universele visie van mensenrechten, moet voorkomen dat zij verder worden aangetast.

### 2. De Nederlandse leiderspositie binnen het internationale systeem versterken



Nederland heeft door haar eeuwenlange open economische en politieke buitenlandbeleid een sterke positie voor zichzelf gecreëerd. Deze positie nog versterken vergroot het vertrouwen van partnerlanden en creëert kansen voor Nederland om innovatieve ideeën aan te brengen en hierin leiderschap te tonen. Door op een effectieve wijze in te spelen op de veranderende wereldorde versterkt Nederland haar onderhandelingspositie, waardoor de eigen waarden en belangen beter uitgedragen kunnen worden. Dit is zowel gunstig voor de welvaart en veiligheid van Nederland als haar bondgenoten.

### 3. De Nederlandse banden met de Verenigde Staten verder aanhalen

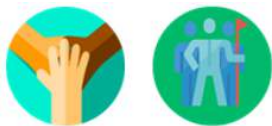


De geschiedenis van de internationale betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Nederland gaan ver terug. Beide landen beschouwen elkaar als belangrijke partners. De recente ontwikkelingen in het internationale systeem hebben deze band enigszins veranderd. Eén van onze doelen is om deze veranderde banden nadrukkelijker aan te halen. Het is van belang om banden tussen Nederland en de Verenigde Staten binnen de context van de huidige veranderende situatie aan te passen in plaats van naïef te streven naar eenzelfde relatie als in voorgaande decennia.

# Strategieën

## Politiek

### Strategie 1: Alternatieve coalities voor mensenrechten



Wij adviseren het ministerie van Buitenlandse Zaken nieuwe coalities te smeden met kleinere en minder traditionele - voornamelijk niet-westerse - partnerlanden die ook veel belang hechten aan de promotie en bescherming van mensenrechten. Op deze manier kan Nederland haar visie op mensenrechten blijven waarborgen in een snel veranderend internationaal systeem en tegelijkertijd haar internationale positie versterken. Door zuidelijke landen de kans te bieden een actievere rol te spelen zou hiermee een onderliggend probleem van de *north-south divide* aangepakt kunnen worden.

Wij zien geschikte partners in een aantal Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse landen. Juist doordat veel van deze landen een bewogen geschiedenis hebben, met veelvuldige mensenrechtenschendingen, stappen enkele landen al steeds nadrukkelijker op de voorgrond als voorvechters van de internationale mensenrechten. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan Rwanda dat vooropgaat in de strijd tegen genocide en het verbeteren van *peacebuilding*. Daarnaast hebben sommige landen in Zuid-Amerika een grote rol gespeeld in de internationale agenda-setting van vrouwenrechten. Zo neemt bijvoorbeeld Argentinië ook een voortrekkersrol op zich op het gebied van LHBTI-rechten. Op dit gebied, dat erg belangrijk is voor Nederland, blijkt ook Sierra-Leone een onverwachte partner te zijn. Daarnaast zijn landen als Peru en Zambia binnen hun continent relatief progressief op het gebied van SRGR en bieden dus alternatieve mogelijkheden om mee samen te werken.

Onlangs initieerde Frankrijk de *Alliance for Multilateralism*. Volgens Frankrijk is de meerderheid van de landen in de wereld voorstander van multilaterale samenwerking en de VN, maar is deze groep lange tijd te stil geweest en daarmee nu op de achtergrond geraakt. De

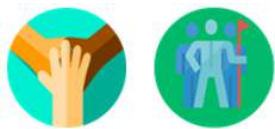


*Alliance for Multilateralism* zal worden gelanceerd op de opening van de 74e vergadering van de VN Algemene Vergadering in New York. Hoewel Duitsland en Frankrijk hier reeds een evenement voor hebben georganiseerd en verschillende staten zich hebben aangesloten (o.a. Canada), heeft Nederland zich omtrent dit initiatief op de vlakte gehouden. Wij vinden dat Nederland een actieve rol moet gaan spelen binnen dit initiatief.

*De 'Alliance for Multilateralism' biedt oplossingen door het opzetten van een gezamenlijke lobby voor mensenrechtenthema's die momenteel onder vuur liggen.*

De concrete invulling van de alliantie ligt nog open. Daarom heeft Nederland dus nog de mogelijkheid om eigen ideeën in te brengen en het initiatief verder vorm te geven. Wij denken dat deze alliantie oplossingen kunnen bieden door het opzetten van een gezamenlijke lobby voor mensenrechtenthema's die momenteel onder vuur liggen. Daarnaast biedt de alliantie mogelijkheden om belangrijke ideeën weer actiever uit te dragen. Tijdens een herdenking van de Eerste Wereldoorlog in 2018 trachtte Frankrijk de wereldleiders te doen inzien dat vrede niet vanzelfsprekend is. Oorlogen vormden de aanleiding voor multilaterale samenwerking. De alliantie zou op dit idee kunnen voortbouwen en deze belangrijke oorsprong uit kunnen dragen met een in het oog springende multimedia-campagne: *#peaceisnotagiven*, *#peaceispriceless*, *#peaceplease*.

## Strategie 2: Een tegengeluid voor vrouwenrechten in de VN



Binnen bestaande internationale instituties zoals de Verenigde Naties is het noodzakelijk om op een alternatieve manier de samenwerking met anderen aan te gaan. Dit is ook nodig met het oog op de toekomst en recente ontwikkelingen. Een belangrijk voorbeeld is de *Unholy Alliance*, een conservatief-religieuze lobby die tracht VN *common language* inzake vrouwenrechten en SRGR in resolutie-teksten onderuit te halen door traditionele familiewaarden, vrijheid van godsdienst en het recht op leven te benadrukken. Daarnaast ontwikkelt China een discours dat soevereiniteit centraal stelt en het hoofddoel van mensenrechten verschuift van promotie naar (economische) ontwikkeling.

*Er moet een tegengeluid komen voor de negatieve ontwikkelingen bij de promotie en bescherming van mensenrechten. Het tegengeluid in resolutie-onderhandelingen en statements zou moeten benadrukken dat vrouwenrechten er in iedere context en cultuur toe doen.*

Er moet een tegengeluid komen voor de negatieve ontwikkelingen bij de promotie en bescherming van mensenrechten. Het tegengeluid in resolutie-onderhandelingen en *statements* zou moeten benadrukken dat vrouwenrechten er in iedere context en cultuur toe doen. De neiging is om vrouwenrechten alleen met specifieke thema's (bijvoorbeeld conflict en ontwikkelingshulp) te associëren of als privéaangelegenheid te zien. Samen met

vrouwenrechtenorganisaties zou Nederland het stigma van de vrouw als slachtoffer of moeder moeten ontcrachten door de nadruk op hun actieve rol en specifieke ervaring of kennis te leggen.

Concreet moet Nederland lobbyen voor referentie aan vrouwenrechten in alle thematische resoluties. Het bewustzijn van de pogingen om de *common language* op deze onderwerpen te ondermijnen wordt zo vergroot, en deze verandering kan actief worden tegengegaan. Daarnaast kan Nederland een evenement organiseren waarin vrouwen uit verschillende werelddelen kunnen benadrukken wat hun kracht is en hoe zij hun uitdagingen aangaan. Aanknopingspunten hiervoor zijn organisaties zoals Hivos en WO=MEN.

### Strategie 3: Gedecentraliseerd multilateralisme



Het bereiken van resultaten op multilateraal niveau gebeurt vaak via internationale samenwerking, maar het kan ook plaatsvinden door sub-nationale samenwerking. Een belangrijke schakel hierbij is de onderlinge samenwerking tussen lokale en internationale organen. Burgemeesters en andere subnationale actoren kunnen op lokaal niveau initiatieven nemen waar nationaal beleid het laat afweten. Denk bijvoorbeeld aan de *Global Action Summit*, waarbij de staat Californië na het opzeggen van het Parijs Klimaatakkoord door de regering-Trump het voortouw nam om een groot evenement omtrent klimaatverandering te organiseren. Zo kunnen burgemeesters en andere lokale actoren wiens waarden niet aansluiten bij de uitgedragen waarden van de centrale overheid ervoor kiezen om afwijkende plannen door te voeren. Een samenwerkingsverband, ook wel stads- of paradiplomatie genoemd, met meerdere burgemeesters kan daarnaast een platform vormen voor het uitwisselen van kennis en het motiveren van burgemeesters om projecten omtrent mensenrechten te implementeren.

Er bestaan al meerdere gedecentraliseerde initiatieven van multilateralisme. Twee bekende voorbeelden zijn *United Cities and Local Governments* (UCLG) en de *International Urban Cooperation* (IUC). Dergelijke platformen zijn een goed startpunt voor Nederland om actief met decentraal multilateralisme te werken. Daarom raden wij aan om binnen deze organisaties een commissie op te zetten die initiatieven voorlegt aan deze internationale samenwerkingsverbanden. Momenteel heeft de UCLG een campagne om meer vrouwen te laten participeren in leiderschapsposities in de politiek en het bedrijfsleven. Dit plan heeft de potentie om uitgebreid te worden naar andere, meer controversiële thema's, zoals geweld tegen vrouwen en de promotie van SRGR.

Daarnaast adviseren wij dat de commissie zich ook richt op specifieke kwesties waar de Verenigde Staten mee worstelt. Een voorbeeld zijn de initiatieven *Black Lives Matter* en *Blue Lives Matter*. Op nationaal niveau wordt er in de Verenigde Staten weinig gedaan om deze twee samen te brengen. Burgemeesters hebben een unieke positie: ze kennen het politiekorps vaak persoonlijk en hebben er zelf veel baat bij minder rasgerelateerde geweldsincidenten. Een actieplan op dit gebied kan het beste bereikt worden met betrokkenheid van andere (Amerikaanse) steden waar kennis en *best practices* over rasgerelateerde onderwerpen

uitgewisseld worden. Bovendien raden wij het aan om lezingen en bijeenkomsten te organiseren op diverse ambassades om bewustheid te creëren over de belangrijke rol die burgemeesters en andere lokale actoren kunnen vervullen in de promotie en bevordering van mensenrechten.

*Burgemeesters en andere subnationale actoren kunnen op lokaal niveau initiatieven nemen waar nationaal beleid het laat afweten.*

Subnationale samenwerking met gemeenten kan ook met behulp van universiteiten verlopen. Wij adviseren om de huidige *partnerships* tussen Nederlandse en een Amerikaanse universiteiten meer te aan te halen in het benaderen van complexe, transnationale vraagstukken, mogelijk door middel van competities. Belangrijke, maatschappelijk gedeelde vraagstukken hierbij zijn bijvoorbeeld klimaat en de toekomst van technologie en arbeid.

Om dit te kunnen bewerkstelligen, doen wij het volgende voorstel: het organiseren van een wedstrijd over innovatieve manieren van afvalscheiding. De vraag is welke studenten het meest verantwoordelijk met hun afval omgaan en hoe zij dat zo efficiënt mogelijk doen. De wedstrijd loopt een maand en in die periode proberen studenten zo zorgvuldig en efficiënt mogelijk het afval op hun campus en in hun universiteitsgebouwen te scheiden. Daarbij kan de gemeente een rol spelen in het promoten van de wedstrijd, waardoor de belangstelling van niet-studenten kan worden gewekt. Het beste, innovatiefste idee wint. Om de winnaar te bepalen zal een jury worden samengesteld, bestaande uit wetenschappers of docenten van verschillende, zowel betrokken als niet-betrokken, universiteiten. De prijs van een geldbedrag kan gepaard gaan met een studiereis: een bezoek aan de partneruniversiteit om daar te laten zien hoe de studenten daar met hun afval zijn omgegaan.

Op deze manier wordt een apolitieke bijdrage geleverd aan het grote probleem van klimaatverandering. Een tweede competitie-optie, die hiervan het verlengde is, is een wedstrijd over groene mobiliteit dat het belang van fietsen benadrukt. Nederlandse studenten fietsen veel en dit zou op buitenlandse universiteiten gepopulariseerd kunnen worden.

## Strategie 4: Een nieuwe diplomatieke stijl



Binnen het veranderende multilaterale systeem is er een hardere, meer bilateraal gerichte stijl van diplomatie zichtbaar die gericht is op het sluiten van *deals* met een concreet behaalde winst. De vraag is hoe hiermee om te gaan vanuit een strategisch en principieel oogpunt, maar ook om zo effectief mogelijk met leiders die deze stijl aanhangen, zoals president Trump, te kunnen onderhandelen.

Zoals al eerder beschreven is, hebben de spontane acties van de Trump-regering haar westerse bondgenoten verrast. Zo blokkeren zij op dit moment de benoemingen in orgaan ter geschilbeslechting van de WTO waardoor het eind dit jaar stil dreigt te komen liggen. Het is raadzaam om in dit soort gevallen flexibel in een onderhandeling te stappen door alternatieven

achter de hand te hebben en verschillende richtingen van de betreffende onderhandeling te hebben uitgedacht. Het huidige stoplichtsysteem kan hierbij ook als een handig hulpmiddel dienen.

Normaliter wordt in onderhandelingen vaak getracht tot een gezamenlijk begrip van de feiten te komen. Echter, heeft de praktijk uitgewezen dat op bepaalde punten, zoals klimaatverandering, Nederland een andere beleving van de feiten heeft dan de regering-Trump. Aangezien zij zich blijven houden aan hun versie van de feiten en beperkt geïnteresseerd is om Nederland hierin tegemoet te komen, is het voor Nederland belangrijk om ook haar eigen standpunten hard te blijven maken en te accepteren dat overeenstemming op bepaalde gebieden waarschijnlijk niet bereikt zal worden.

*Nederland moet niet te veel toegeven aan de harde onderhandelingsstijl van de regering-Trump in de hoop een wit voetje te kunnen halen. Onze eigen belangen, waarden en bijbehorende, op consensus gerichte onderhandelingstactiek zijn het belangrijkste.*

Het is in het belang van Nederland de Verenigde Staten zoveel mogelijk in het internationale systeem te betrekken, maar dit kan enkel als de Verenigde Staten overtuigd is van het voordeel dat de samenwerking oplevert. Als Nederland de belangen via een internationale organisatie zal willen behartigen, zal dat soms moeten door middel van alternatieve coalities. Druk uitoefenen met een groot aantal landen (onder andere in de WTO) is mogelijk de enige wijze waarop de Verenigde Staten gedwongen wordt zijn positie aan te passen. Hierbij dient ook ingespeeld te worden op de druk die vanuit het binnenland op Trump wordt uitgeoefend. Voor zover de Verenigde Staten bereid is hervormingen ter versterking van multilaterale samenwerking van binnenuit te bewerkstelligen, kan hierbij met Nederland samengewerkt worden.

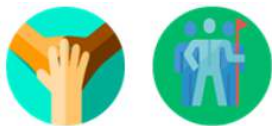
President Trump waardeert een sterke onderhandelingspartner die zich niet van de wijs laat brengen en zich hard maakt voor zijn eigen belangen. De schijn dat Nederland en de Verenigde Staten een gelijkwaardige positie genieten in het internationale systeem, zal door de Verenigde Staten dan ook niet onderschreven worden. Zoveel mogelijk als een Europees blok met de Verenigde Staten onderhandelen is dan ook raadzaam. Het is hierbij van belang de sterke troeven van de Europese Unie zoveel mogelijk in te zetten. Alleen wanneer president Trump een nadelige machtspositie ervaart, zal hij een onderhandelingspartner tegemoetkomen.

Daarop voortbouwend geldt dan ook dat Nederland niet te veel moet toegeven aan de harde onderhandelingsstijl van de regering-Trump in de hoop een wit voetje te kunnen halen. Nederland moet vast blijven houden aan haar eigen belangen, waarden en bijbehorende, op consensus gerichte onderhandelingstactieken. Toegeven zal enkel gezien worden als zwak en het zal hem motiveren er nog harder in te gaan. De dreigementen vanaf de Amerikaanse kant moeten gezien worden als een wijze waarop *leverage* gecreëerd wordt tijdens onderhandelingen, waarvan per geval beoordeeld moet worden of het kwalificeert als bluff of de kans daadwerkelijk reëel is dat daad bij woord wordt gevoegd.

Tot slot heeft de regering-Trump over het algemeen zijn oplossingen al klaar en is minder bereid tot alternatieve benaderingen. Zij moeten ook een direct eigenbelang zien in een samenwerking om de *deal* te willen sluiten. Het zal dus lastig zijn om gezamenlijk tot ideeën of oplossingen te komen. Er zal eerder gedacht moeten worden in termen van *take it or leave it*. Met de Nederlandse kracht van het polderen in het achterhoofd kan Nederland niet anders dan zoveel mogelijk trachten de positie van Trump te neutraliseren. Zoveel mogelijk samenwerken blijft het ideaal. Daarnaast zal Nederland echter moeten accepteren dat er over bepaalde kwesties nu eenmaal geen overeenstemming of compromis bereikt zal worden.

# Economie

## Strategie 5: Holistische handelsverdragen



Handel is binnen het beleid van de regering-Trump hét dominante woord geworden als het gaat om het buitenlandbeleid. Zo vecht de Verenigde Staten momenteel een handelsoorlog met China uit, staat de historische handelsrelatie tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie onder druk en dreigt de WTO als multilateraal instituut van handelsarbitrage stil te vallen. Het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten lijkt er nu op gestoeld een betere deal voor het Amerikaanse volk te verschaffen.

Een bijkomstigheid van deze verschuiving in retoriek is dat de prioriteit van de mensenrechten verdrukt wordt door termen als handel, *trade surplus* en *better deals*. Ondertussen verschuift het globale economische zwaartepunt steeds verder naar gebieden ten oosten van Europa, waar het bij opkomende economieën zoals India, Brazilië en Indonesië nog onduidelijk is wat voor een morele en normatieve agenda deze landen nastreven. Juist in deze situaties is een integrale aanpak tussen handel en mensenrechten mogelijk, om op die manier mensenrechten nog meer te waarborgen.

Handelsverdragen op bilateraal niveau met Nederland of met de gehele Europese Unie zijn een gewild goed, ze geven namelijk toegang tot een gigantische Europese interne afzetmarkt. Geruststellend is dan de gedachte dat toegang tot de interne markt niet zomaar wordt afgegeven. Zo zijn er in de bestaande Nederlandse bilaterale investeringsakkoorden ook afspraken over mensenrechten, arbeidsomstandigheden en het milieu opgenomen. Daarbij heeft de Europese Unie een exclusieve bevoegdheid op het gebied van directe buitenlandse investeringen, en ook in deze EU-investeringsakkoorden worden nu zaken als milieu, arbeid, duurzaamheid en democratische transparantie meegenomen.

Toch is het belangrijk deze aanpak continu aan te scherpen. Zo zouden er meer hoofdstukken aan de EU-investeringsakkoorden kunnen worden toegevoegd, over zaken zoals gendergelijkheid, non-discriminatie, en religieuze vrijheden, waar nodig ter omzetting van de duurzaamheidsdoelen. Hierdoor worden de akkoorden gewichtiger op het gebied van mensenrechten. Om hierbij de toegang tot de Europese afzetmarkt wel te kunnen waarborgen voor derdewereldlanden is het van belang om ontwikkelingshulp direct te koppelen aan de mensenrechtelijke voorwaarden van de interne markt. Ontwikkelingshulp en handel gaan hand in hand en vormen een belangrijk diplomatiek instrument. Een andere mogelijkheid is om medewerking met internationale organisaties conditioneel te maken in handelsverdragen, door bijvoorbeeld medewerking met verzoeken tot *country visits* of bezoeken van de *Special Rapporteur* of *Independent Expert* van de VN-mensenrechtenraad toe te laten. Ten aanzien van de Verenigde Staten zou dit medewerking met de *Appellate Body* van de WTO kunnen behelzen.

Daarbij is het belangrijk om te realiseren dat toegang tot de Europese markt noodzakelijk is voor de opkomende wereldeconomieën zoals China, India, Brazilië, Rusland en Indonesië. De Europese afzetmarkt gebruiken om andere, meer politieke kwesties op het gebied van mensenrechten, na te streven, ook wel *issue-linkage* genoemd, is daarmee ook in het strategische belang van Nederland.

*De Europese afzetmarkt gebruiken om andere, meer politieke kwesties op het gebied van mensenrechten, na te streven (issue linkage) is ook in het strategische belang van Nederland.*

Idealiter is hier ook een rol voor de Verenigde Staten weggelegd. Door samen op te trekken in onderhandelingen over nieuwe handelsverdragen zou een EU-VS-handelsblok zeer vooruitstrevende proposities kunnen doen op het gebied van mensenrechten. Hier zijn overigens wel duidelijke afspraken tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie voor nodig. Dit zou ironisch genoeg kunnen betekenen dat de Europese Unie een handelsdeal met de Verenigde Staten sluit in het voordeel van de Verenigde Staten, als daarmee wel verdere bescherming van internationale mensenrechten wordt gegarandeerd. Specifiek betekent dit dat kan worden gekeken naar het reframen van pijnpunten bij de Verenigde Staten, zoals de handelstarieven in de landbouw. Markttoegang kan dan worden verleend in ruil voor verdere milieustandaarden of betere arbeidsvoorwaarden.

Aan deze koerswijziging ligt een verdere integratie van het Europese handels- en diplomatiebeleid ten grondslag. Op deze manier zal de Europese Unie op twee fronten integraal kunnen schermen om mensenrechten te bevorderen. De Europese Unie heeft onlangs in de onderhandelingen met Vietnam laten zien dat het in staat is onderhandelingen te staken zodra mensenrechten niet genoeg beschermd worden. Het advies is dan ook deze lijn verder voort te zetten in de onderhandelingen met nog grotere internationale spelers; Nederland zal dus op zoek moeten gaan naar gelijkgestemde lidstaten binnen de Europese Unie om haar mensenrechtenbeleid nog verder te verbinden met handelsverdragen.

## Strategie 6: Vernieuwing aanpak bedrijfsleven, mensenrechten en MVO



Het ministerie heeft in 2013 het Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten (NAP) uitgebracht, als vervolg op de gestelde doelen van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Bijna gelijktijdig met het NAP werd het MVO Loont-plan gepresenteerd, wat bedrijven moest stimuleren om de aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen te vergroten. Dit plan zag toe op waardecreatie in drie dimensies – *people*, *planet*, en *profit*.

In het NAP worden doelen gesteld om mensenrechtenschendingen door bedrijven te voorkomen. Helaas zijn het MVO Loont-plan en het NAP al bijna zes jaar oud en naar ons idee toe aan vernieuwing. Daarom stellen wij als aanvulling op al bestaande initiatieven en het NAP een aantal opties voor, die verwerkt kunnen worden in een vernieuwde versie van het NAP. Wij moeten bij deze plannen in het achterhoofd houden dat MVO niet enkel toeziet op de stimulering van mensenrechten, maar tevens op de verduurzaming van een bedrijf in zijn geheel.

De vernieuwing van het NAP heeft zowel interne (het respecteren van de mensenrechten en het voorkomen van mensenrechtenschendingen door bedrijven zelf) als externe (bedrijven stimuleren in hun samenwerking verantwoordelijkheid te nemen voor de naleving van mensenrechten) doelen, zoals ook wordt aanbevolen door de *UN Global Compact principles*. Wij adviseren dan ook om het NAP te vernieuwen op basis van een tweestappenaanpak die beide kanten incorporeert. Dit houdt concreet in dat samenwerking met bedrijven op het gebied van mensenrechten zowel toeziet op veranderingen in de horizontale en de verticale keten van het bedrijf als samenwerking tussen de publieke en private sector in grotere verbanden, waaronder conferenties.

### Stap één:

Op dit moment zijn slechts enkele ambassades op kleine schaal bezig met het organiseren van rondetafelgesprekken over MVO waarin zowel Nederlandse als lokale ondernemingen aan deelnemen. Wij stellen voor om ambassades actiever te stimuleren dergelijke initiatieven te gaan organiseren, logischerwijs met oog voor de lokale context. Daarnaast moeten ambassades gestimuleerd en gefinancierd worden om ‘MVO Masterclasses’ te organiseren voor Nederlandse en lokale bedrijven. Op dit moment zijn de ‘MVO Masterclasses’ alleen in Nederland beschikbaar en richten zij zich daardoor maar in beperkte mate op de buitenlandse context.

Hoewel Nederland haar beste beentje voorzet op het gebied van (I)MVO, valt er ook voor Nederlandse bedrijven in zowel binnen- als buitenland nog veel te leren. Om de uitwisseling van geslaagde MVO-praktijken te stimuleren kunnen ambassades en consulaten *Best Practice Sharing* conferenties organiseren. Deze conferenties zien toe op het delen van waardevolle informatie en ervaringen van geslaagd MVO-beleid. Amerikaanse multinationals zijn vaak

voorlopers op het gebied van gelijke lonen en *gender equality* op de werkvloer. Wij stellen voor dat Nederlandse en Amerikaanse bedrijven gaan investeren in het delen van deze kennis via bovengenoemde conferenties. Op deze manier kunnen de besturen van verschillende multinationals elkaar inspireren, informeren en uiteindelijk stimuleren om het MVO-beleid tot een zo hoog mogelijk niveau te tillen.

### Stap twee:

Naast interne bedrijfsvoering is het belangrijk voor bedrijven om mensenrechten ook buiten de directe bedrijfsomgeving of productieketen te promoten. Hierbij is essentieel dat bedrijven wordt gewezen op de strategische voordelen (op de lange termijn) van het investeren in de promotie en bescherming van mensenrechten. Het kan bijvoorbeeld voor bedrijven van belang zijn om gendergelijkheid te stimuleren in de voor hun desbetreffende lokale context omdat dit uiteindelijk kan leiden tot een gezondere en effectievere werksfeer.

Voorts kunnen ambassades mensenrechten actief promoten bij Nederlandse en lokale ondernemers en daarnaast maatschappelijke organisaties in contact te brengen met deze ondernemingen. Onze ambassades spelen een belangrijke rol in het koppelen van ngo's aan bedrijven in het kader van *corporate responsibility*. Aangezien de ambassades al veel samenwerking hebben met ngo's en andere maatschappelijke organisaties in de landen waar ze gevestigd zijn, weten zij bij uitstek welke organisaties behoefte hebben aan welke hulpmiddelen en waar bedrijven zouden kunnen inspringen.

*Samenwerking met bedrijven op het gebied ziet zowel toe op veranderingen in de horizontale en de verticale keten van het bedrijf als samenwerking tussen de publieke en private sector in grotere verbanden, waaronder conferenties.*

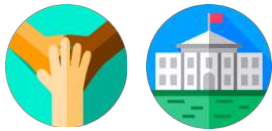
Tevens stellen wij een door Nederland georganiseerde voorbereidende conferentie voor die een bijdrage zal leveren aan het jaarlijkse VN-forum over bedrijven en mensenrechten in Genève. Door bedrijven, overheden, ngo's en wetenschappers samen te brengen worden ideeën uitgewisseld en netwerken versterkt. Ook jongerenorganisaties kunnen worden uitgenodigd. Zo zijn de resultaten van de conferentie tevens de stem van de nieuwe generatie. De Nederlandse prioriteiten rondom mensenrechten kunnen via de conferentie al vóór het VN-forum worden verspreid en Nederlandse bedrijven en organisaties die voor het forum naar Genève afreizen zijn beter voorbereid.

Bovenal kan de conferentie een voorbeeld zijn hoe Nederland in multilaterale instellingen op kleine schaal initiatief kan blijven nemen. De conferentie zou plaats kunnen vinden op het Ministerie van Buitenlandse Zaken en bestaat uit een aantal discussierondes. De conferentie heeft een duidelijk thema met een bijbehorend vraagstuk, bijvoorbeeld: 'Hoe kan het bedrijfsleven inclusiever worden gemaakt?' Vraagstukken kunnen ook ingaan op specifieke regio's of industrieën: 'Hoe kan buitenlandse bedrijvigheid mensenrechten in India promoten?' Daarnaast kunnen die specifieke problemen op de agenda worden gezet. Het is de bedoeling dat er het eindproduct wordt meegenomen naar het jaarlijkse forum in Genève.



# Sociaal-cultureel

## Strategie 7: Een grotere rol voor cultuurdiplomatie



Cultuurdiplomatie is een alternatieve manier van samenwerking op het gebied van normen, waarden en cultuur. De kracht van cultuurdiplomatie zit hem in het feit dat het niet per se een politiek middel is, maar wel verweven kan worden in politieke strategieën ter bevordering van bilaterale of multilaterale banden. Door verschillende uitingen van cultuur worden onderlinge relaties van landen versterkt en bepaalde thema's op een creatieve manier aan de kaak gesteld. De inherent persoonlijke lading van kunst kan een diepere, intrinsieke betrokkenheid bij mensen opwekken. Cultuurdiplomatie is daarmee dan ook een goed instrument om sensitieve en beladen onderwerpen makkelijker bespreekbaar te maken. Denk hierbij aan het gedeelde slavernijverleden met de Verenigde Staten of vraagstukken op het gebied van klimaatverandering of migratie.

De kracht van cultuurdiplomatie als diplomatiek instrument wordt nog steeds te vaak onderschat. In onze bijvoorbeeld bilaterale relaties met Rusland is cultuur nog een van de weinige manieren waarop samenwerking soepel verloopt. Op dit moment mist het Nederlandse buitenlandbeleid nog een algemene langetermijnstrategie met een duidelijke structuur en eigen middelen. Ons advies is dan ook een kreet om cultuurdiplomatie niet meer als een leuke bijkomstigheid te zien dat kan worden ingezet wanneer er nog wat budget over is, maar als een serieus en volwaardig middel om het Nederlandse buitenlandbeleid uit te dragen. In het geval van de Verenigde Staten gebeurt dit nu nog te beperkt, met name doordat projecten meestal alleen nog in progressiever steden als New York en Washington worden uitgevoerd.

*Cultuurdiplomatie is geen leuke bijkomstigheid dat kan worden ingezet wanneer er nog wat budget over is, maar dient als een serieus en volwaardig middel van het Nederlandse buitenlandbeleid te worden gezien.*

Eén van onze suggesties op dit gebied is het ondersteunen van bepaalde organisaties bij het opzetten van *onlinedesign challenges*. Cultuurinstellingen uit Nederland en de Verenigde Staten organiseren daarbij een *challenge* omtrent een bepaald onderwerp, zoals de vrijheid van meningsuiting; een passend voorbeeld gegeven de grote maatschappelijke discussies hierover in beide landen. Binnen dit onderwerp kan er specifiek gefocust worden op vrijheid van meningsuiting online: hoe waarborg je ieders recht om online zijn mening te uiten, en hoe zorg je er tegelijkertijd voor dat dit geen schade aan de maatschappij kan opleveren? Hierbij is bijvoorbeeld ook een bilaterale diplomatieke band aan te halen met de campagne van *first lady* Melania Trump, *Be Better*

Ontwerpers, kunstenaars, start-ups, ondernemers en studenten uit Nederland en de Verenigde Staten worden via deze *challenge* uitgedaagd om hun perspectief op dit vraagstuk te bieden. Online kunnen ze pitchen hoe zij een product of dienst willen opzetten om de online vrijheid van meningsuiting te waarborgen, daarbij rekening houdend met respectvolle communicatie. Vervolgens zal een jury een zestal genomineerden kiezen die tijdens een congres of expositie hun ideeën kunnen presenteren aan de buitenwereld. Tijdens deze expositie of dit congres wordt er daarnaast gesproken over vrijheid van meningsuiting door verschillende experts. Tot slot worden er drie deelnemers gekozen die ondersteund zullen worden om hun project te realiseren.

Al met al is dit een goede manier om de bilaterale banden tussen de Verenigde Staten en Nederland te bevorderen, om gehoor te geven aan de geluiden die binnen de maatschappij leven en om nieuwe, innovatieve ideeën te stimuleren. Cultuurbeleid in de Verenigde Staten wordt uitgevoerd door het Nederlands consulaat in New York, via Dutch Culture USA. Aangezien het Nederlandse consulaat zelf geen activiteiten initieert, zou dit kunnen worden gestart vanuit organisaties als *What Design Can Do* en kan er vervolgens samengewerkt worden met het Nederlandse consulaat te New York wat betreft het faciliteren van dit project.

### Strategie 8: Het aanstellen van een LHBTI-(jeugd)ambassadeur



Met het aantreden van de regering-Trump zijn de rechten van de LHBTI-gemeenschap, na de progressieve wetgeving van de regering-Obama, weer verder onder druk komen te staan. Zo benoemde president Trump een groot aantal conservatieve rechters die zich openlijk tegen het homohuwelijk hebben uitgesproken. Daarnaast schrapte hij verschillende nationale wetten ter bescherming van transgenders, onder andere in het leger. De Verenigde Staten heeft in februari 2019 echter wel aangekondigd LHBTI-rechten meer te willen promoten in hun buitenlandbeleid. Zij willen zich richten op de bevordering van LHBTI-rechten in Afrika en het Midden-Oosten, waar leden van de LHBTI-gemeenschap nog vaak gebukt gaan onder straffen en vervolgd worden op basis van hun seksuele geaardheid.

*Nederland heeft, gezien de geschiedenis van vooruitstrevende wetgeving op het gebied van LHBTI-rechten, een gunstige positie om dit internationaal steviger uit te dragen.*

Nederland hecht veel waarde aan het bevorderen en beschermen van LHBTI-rechten. Alhoewel moet worden opgepast dat deze voornemens geen manier zijn om extra normatieve uitspraken te kunnen doen over landen in die regio's, kan Nederland zich opstellen als één van de potentiële partners die de Verenigde Staten zal steunen in haar plannen in Afrika en het Midden-Oosten. Nederland heeft hiervoor, gezien de geschiedenis van vooruitstrevende wetgeving op het gebied van LHBTI-rechten, een gunstige positie. Echter vraagt dit ook om een samenwerking met *grassroots organizations* uit Afrika en het Midden-Oosten. Lokale organisaties hebben kennis van de huidige situatie en vertegenwoordigen de stem van lokale LHBTI-gemeenschap.

Vanwege het grote belang van de bevordering van LHBTI-rechten, raden wij aan om een LHBTI-(jeugd)ambassadeur aan te stellen in Nederland. Wij zijn ervan overtuigd dat het aanstellen van zo'n positie noodzakelijk is om de mondiaal afnemende steun voor LHBTI-rechten tegen te gaan. Om dit te bewerkstelligen, zien wij twee opties. Allereerst is het mogelijk om naast de huidige mensenrechtenambassadeur ook een LHBTI-ambassadeur aan te stellen. Samen kunnen zij binnen internationale fora naar samenwerking met andere landen zoeken om LHBTI-rechten wereldwijd te bevorderen. Daarnaast kan er ook een LHBTI-jeugdambassadeur aangesteld worden. Momenteel is er al een Seksuele Reproductieve Gezondheidsrechten (SRGR)-jeugdambassadeur die de stem van Nederlandse jongeren vertegenwoordigt binnen internationale fora, maar dit zou uitgebreid kunnen worden naar een tweede ambassadeurschap op het gebied van LHBTI-rechten. Het aanstellen van een jeugdambassadeur vergroot vooral het online bereik van deze standpunten en zorgt ervoor dat de jeugd, die over het algemeen progressiever waarden nahoudt op dit soort thema's, ook hun stem kan laten horen.

### Strategie 9: Een groter draagvlak voor de Europese Unie



Op 23 mei mag de Nederlandse bevolking haar stem weer uitbrengen voor het Europese Parlement. Ondanks deze democratische processen leeft onder veel Europese burgers het gevoel dat zij niets in te brengen hebben tegen wat er in 'Brussel' wordt besloten. Eén van de belangrijkste kritiepunten op de Europese Unie is dan ook het democratisch tekort. Maar bestaat dit democratisch tekort wel? Het Europees Parlement heeft immers, net als de Raad van Ministers, op de meeste beleidsterreinen medebeslissingsbevoegdheid. Dit houdt in dat zowel het Parlement als de Raad moet instemmen met nieuwe voorstellen voordat ze kunnen worden aangenomen. Naast deze wetgevende bevoegdheid, heeft het Europees Parlement andere controlebevoegdheden die vergelijkbaar zijn met nationale parlementen. Op beleidsterreinen waar het Europees Parlement geen medebeslissingsbevoegdheid heeft neemt de Raad van Ministers besluiten op basis van unanimititeit. Ieder land heeft dan een veto en kan besluiten blokkeren. Een besluit wordt dus alleen aangenomen als ook de Nederlandse minister voor stemt. De ministers worden daarbij op nationaal niveau aangestuurd en gecontroleerd in de nationale parlementen.

Naast de democratische legitimatie van het Europees parlement heeft de Europese Unie de laatste tien jaar geïnvesteerd in het verkleinen van het democratisch tekort. Zo kunnen nationale parlementen sinds 1 december 2009 een gele of oranje 'kaart' trekken als zij vinden dat voorgestelde Europese wetgeving niet in overeenstemming is met het subsidiariteitsprincipe. Nationale parlementen hebben daarmee een middel om aan de bel trekken wanneer ze menen dat een maatregel op Europees niveau niet doeltreffender is dan een maatregel op landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau. Een ander voorbeeld is dat sinds 1 april 2012 de inwoners van de Europese Unie verzoeken kunnen doen aan de Europese Commissie om een bepaald onderwerp op de agenda zetten. Dit Europees burgerinitiatief heeft tot doel de democratie in de Europese Unie te versterken door burgers, organisaties of bedrijven bij het wetgevingsproces te betrekken.

Het moge duidelijk zijn dat het gevoel van een democratisch tekort nog lang niet is weggewerkt, maar dat de Europese Unie haar best doet om dit gevoel weg te nemen. Het gevoel van een

sterke democratische legitimatie is belangrijk voor de eenheid en beeldvorming van de Europese Unie, die daarmee weer leidt tot een krachtige positie binnen het veranderende internationale politieke systeem. De Europese verkiezingen zouden een prominentere rol moeten spelen in de nationale en Europese politiek. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor de nationale partijen. Zij moeten een actieve rol spelen in het agenderen van het belang van de Europese verkiezingen en het Europese parlement. Daarnaast speelt onderwijs - in de breedste zin van het woord - een cruciale rol.

*Het gevoel van een sterke democratische legitimatie is belangrijk voor de eenheid en beeldvorming van de Europese Unie, die daarmee weer leidt tot een krachtige positie binnen het veranderende internationale politieke systeem.*

De observatie dat een verdere versterking van de positie van de Europese Unie gepaard gaat met een verlies aan soevereiniteit binnen ons eigen staatsbestel moet op een verantwoorde manier overgebracht worden aan de bevolking. Dit is de enige manier om de maatschappelijke twijfels over het functioneren van de Europese Unie zoveel mogelijk weg te nemen. Ons voorstel hierbij is om het functioneren en het belang van de Europese Unie op een actieve, doch feitelijk en onpartijdige manier uit te leggen. De totstandkoming van de Europese Unie, de huidige werking van de Europese Unie en de invloed van de Europese Unie op ons huidige staatsbestel moeten hierin een prominente rol krijgen. Wij hebben een aantal concrete voorstellen waardoor er meer informatie en bewustwording over de Europese Unie in het onderwijs en (sociale) media bewerkstelligd kan worden. We denken aan het introduceren van internationale tv-programma's waarbij de voornoemde onderwerpen aan bod komen (bijvoorbeeld Ik hou van de EU, Nationale EU test, Groot dictee der Europese taal, een herintroductie van Spel zonder grenzen), een social-mediacampagne die niet alleen tijdens verkiezingen actief is en een bredere lesmethodes in het primair en secundair onderwijs die verschillende vakken - waaronder talen, maatschappijleer en geschiedenis - met elkaar combineert.

# Veiligheid

## Strategie 10: Een nieuwe (normatieve) cyber-agenda



Cybersecurity is een belangrijk kernpunt voor de NAVO, de Europese Unie, de Verenigde Staten, en Nederland. Het vormt één van de hoofdredenen voor hernieuwde NAVO-EU samenwerking sinds 2016. De Verenigde Staten is het grootste slachtoffer van cyberaanvallen met miljoenen dollars schade. De sterk ontwikkelde kenniseconomie en IT-krachten bieden Nederland een mogelijkheid om via cybersecurity de bilaterale banden met de Verenigde Staten te versterken. Samenwerking op het gebied van cybersecurity is echter wel

ingewikkeld, omdat het altijd streng beveiligde kritische infrastructuur betreft. Het is daarom lastig om Nederlandse krachten aan de Amerikaanse structuren te laten werken vanwege de angst om zwaktes te creëren in die systemen. Desalniettemin valt er op een aantal punten op het gebied van cybersecurity wel degelijk samen te werken.

*Nederland zal zich moeten ontwikkelen als sterke speler en profileren als bruggebouwer om zo een bijdrage te leveren aan het brengen van orde in de chaos die nu heerst binnen de cyberspace.*

Ten eerste adviseren wij het oprichten van een Nederlands-Amerikaanse Cyber Security Academy. Zowel Nederland als de Verenigde Staten zetten hoog in op cybersecurity. Ook de NAVO heeft speciaal op dit gebied een institutie opgericht; The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. De jaarlijkse zomerschool, International Cyber Security Summer School, is een ander mooi voorbeeld van een evenement dat IT-talent en -bedrijven verbindt met de NAVO. De Summer School werd de afgelopen jaren al in Den Haag gegeven. Als aanvulling op deze zomerschool, stellen wij voor om een bilaterale Cyber Security Academy op te richten die specifiek focust op uitwisseling van trans-Atlantische kennis op het gebied van *cyber warfare* en *cyberdefense*. Deze academie zal niet toegankelijk zijn voor het brede publiek, maar bestaat daarentegen uit IT-talent werkende voor de overheid (bijvoorbeeld bij het Ministerie van Defensie) die in een periode van drie tot zes maanden klaar worden gestoomd in het gebruik van de nieuwste cyber preventie-technieken.

Als tweede benadrukken wij het promoten van cyber security-normen. Een van de grote problemen binnen het internationale cyberdomein is het gebrek aan regels en wetgeving. Er zijn pogingen gedaan om structuur aan te brengen, onder andere door middel van de *Tallinn-manual* in 2013 en 2017. Dit document is echter niet bindend, geniet geen support van Rusland en China, en is een letterlijke vertaling van (humanitair) recht zonder rekening te houden met de specifieke eigenschappen van het cyberdomein. Het creëren van cybernormen staat hoog op de agenda van de Europese Unie. Er heerst op dit moment een competitie tussen een Amerikaanse/Europese visie van een vrij internet tegenover een Russische/Chinese visie van een door de staat gereguleerd internet. Hoe cybernormen worden gedefinieerd is van cruciaal belang voor de reactiemogelijkheden op cyberaanvallen. Stel dat Nederland wordt aangevallen door Russische hackers die “losstaan van Rusland,” kunnen wij dan Rusland verantwoordelijk houden voor de acties van haar inwoners? Wij zien op het gebied van cybernormen een kans voor Nederland om samenwerking met de Verenigde Staten te vergroten op zowel bilateraal niveau als binnen multilaterale instituties als de VN en NAVO.

Het ministerie van Buitenlandse zaken heeft het *The Hague Program for Cyber Norms* gefinancierd, wat een goede stap is in de richting van het creëren van cybernormen. Om dit verder te kunnen ontwikkelen, stellen wij voor dat Nederland actief lobbyt om zitting te kunnen nemen in de *group of governmental experts* gevormd door de resolutie ‘US resolution A/C.1/73.L.37’. Nederland maakt hierbij een goede kans, zowel vanwege de goede

kennisinfrastructuren op het gebied van cyber als de functie van bruggenbouwer binnen de Europese Unie, en tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten.

Het blijft daarnaast van groot belang om te benadrukken dat het internet als een niet-rivaliserend en niet-exclusief publiek goed gezien dient te worden. Hier kan Nederland als bemiddelaar optreden om alle bestaande wetgeving over cybernormen te combineren tot één allesomvattend, doch duidelijk document dat tot de basis zal dienen van een *International Guidelines for Cyber Norms*. De medewerking van Rusland en China moet hierbij gegarandeerd worden, omdat het anders niet het gewenste effect zal hebben. Nederland zal zich moeten ontwikkelen als sterke speler en profileren als bruggenbouwer om zo een bijdrage te leveren aan het brengen van orde in de chaos die nu heerst binnen de cyberspace.

### Strategie 11: Versterking van het Europese veiligheidsbeleid



De Europese Unie loopt al decennia vast op de problematiek van supranationale defensiesamenwerking. Sinds 2014 is er echter wel een hernieuwd gevoel van urgentie voor de creatie en integratie van militaire capaciteiten binnen de Europese Unie ontstaan door verschillende ontwikkelingen: de Russische annexatie van de Krim; de Brexit en het wegvallen van één van de grootste tegenstanders van Europese militaire integratie; de opkomst van een Frans-Duitse as en een sterk, pro-Europese wind; de financiële crisis en gereduceerde defensie budgetten die lidstaten meer geneigd maken om defensie capaciteiten te bundelen. In 2016 werden dan meerdere nieuwe defensie-ontwikkelingen in gang gezet, namelijk *Permanent Structured Cooperation* (PESCO), *European Defence Fund* (EDF), *Coordinated Annual Review of Defence* (CARD), en *Military Planning and Conduct Capability* (MPCC). Deze nieuwe defensie-ontwikkelingen tonen duidelijk een wens aan voor het harmoniseren van nationale defensie capaciteiten. Desalniettemin zijn er nog meer stappen waarop de lidstaten op EU-niveau hun defensie beter kunnen coördineren.

Allereerst moet de Europese veiligheidsstrategie van 2016 geconcretiseerd worden. Hoewel de ontwikkelingen in 2016 en 2017 stappen in de goede richting zijn, is het uitermate belangrijk dat de retoriek van de Europese veiligheidsstrategie om wordt gezet naar daadwerkelijke ontwikkeling. In dit geval kan net als bij de strategie van 2003 en haar update in 2007, gepland worden dat in 2020, de Europese Unie zal uitkomen met een nieuwe, geupdate versie van haar veiligheidsstrategie.

Ten tweede is het van uiterst belang dat de huidige projecten van PESCO, CARD, EDF, en MPCC, worden doorgezet door Nederland. De successen van enkele programma's, zoals het Nederlandse *Military Mobility Program* - zij het gefocust op mobiliteit en niet capaciteit -, zorgen ervoor dat landen bereid zijn om grotere concessies te doen binnen de PESCO-projecten, aangezien het success van de huidige projecten het vertrouwen in de Europese Unie herstelt en zo langzaam de weg baant voor meer ambitieuze programma's. Tegelijkertijd is het belangrijk om gespecialiseerde PESCO-projecten op te zetten, geleid door landen met een expertise binnen een bepaald terrein. Nederland zou hierbinnen samen met Estland haar koploperspositie op het gebied van cybersecurity kunnen uitbreiden, zoals binnen het huidige *cyber rapid response*

*teams*-initiatief. Daarnaast kan Nederland haar maritieme expertise en kenniseconomie gebruiken voor de ontwikkeling van nieuwe technologieën, zoals radars, en mobiliteitsstructuren als het MMP. Wij hebben misschien niet de capaciteiten, maar kunnen wel vakkundig structuren oprichten die deze capaciteiten mogelijk maken.

*Een onafhankelijker Europees veiligheidsbeleid maakt de Europese Unie minder afhankelijk van de Verenigde Staten om een militair tegenwicht te bieden aan de normatieve agenda's van opkomende militaire grootmachten als China of Rusland.*

Ten derde moet de discussie van een Europees leger verlegd worden naar andere manieren van defensiesamenwerking, waarbij één machtig lid in combinatie met kleinere landen een groep opstelt die hun troepen bundelen en een gezamenlijke focus hebben. Dit leidt tevens tot diversificatie van doelstellingen, aangezien bijvoorbeeld een team van Italië, Spanje en Griekenland zich kan focussen op veiligheidsdreigingen uit het Zuiden, en Polen, Tsjechië, Hongarije, en Slowakije zich meer kan focussen op dreigingen vanuit het Oosten. Nederland zou in deze aanpak een voortouw kunnen nemen, gezien haar indrukwekkende defensiesamenwerking met Duitsland. Nederland is vanaf juli 2020 onderdeel van de Duits-Oostenrijkse-Tsjechische Battlegroup. De Europese Unie heeft in het verleden echter veel moeite gehad met interventies en het inzetten van gezamenlijke militaire eenheden. Zo zijn de Europese *battlegroup* sinds 2011 gevechtssklaar, maar nog nooit ingezet. In dit geval vormt het nieuwe MPCC een unieke kans, aangezien dit een structuur creëert voor het plannen van militaire missies binnen de Europese Unie.

Ten slotte, is het voor Nederland van belang dat zij haar midden- en kleinbedrijf steunt in de applicaties voor het EDF. Aangezien een aanvraag voor EDF-fundering veel tijd en geld vergt, lopen Nederlandse mkb's het risico te maken te krijgen met oneerlijke competitie van hun internationale, meer staatsgesteunde partners uit bijvoorbeeld Frankrijk en Italië. Het selecteren van een groep Nederlandse bedrijven die vervolgens worden gesteund in hun aanvraag door de Nederlandse staat zou deze concurrentie deels wegnemen en tegelijkertijd de kans op meer investeringen in de defensiesector vergroten. Hierdoor kan Nederland zich (blijven) opstellen als een pionier in defensie-ontwikkelingen en deze nieuwe ontwikkelingen vertalen in het creëren van bijvoorbeeld nieuwe PESCO-projecten.

Bovenstaande suggesties zijn bedoeld om de Europese gemeenschap te doen evolueren naar een gemeenschap die naast praten ook van zich af kan bijten. De Europese gemeenschap heeft voornamelijk haar economische macht en toegang tot de interne consumentenmarkt als voornaamste wapen. Echter, vanwege de tegenstrijdige berichten vanuit de Verenigde Staten over het naleven van Artikel 5 van de NAVO-conventie, is Nederland gebaat bij een alternatieve optie die rust op een sterker Europees veiligheidsbeleid. Een onafhankelijker Europees veiligheidsbeleid maakt de Europese Unie minder afhankelijk van de Verenigde Staten om een militair tegenwicht te bieden aan de normatieve agenda's van opkomende militaire grootmachten als China of Rusland. Daarnaast biedt het Europese troepen de kans om

in hun missies ook een duidelijker *peacebuilding*-agenda, gestoeld op mensenrechten en democratische vernieuwingen, uit te dragen. Wil de Europese Unie dus als onafhankelijke speler de gaten op het wereldtoneel opvullen die de Verenigde Staten nu achterlaat, dan zal het haar veiligheidsbeleid vele malen sterker moeten maken om zo haar macht ook op een andere manier hard te maken.



## Nawoord

*De wereld in transitie* is voor ons als groep een zeer bewuste titelkeuze geweest. Het weerspiegelt zowel de door ons waargenomen internationale politieke veranderingen als de onzekerheid die gepaard gaat met het voorspellen van een toekomst binnen het multilaterale systeem. Het antwoord op de complexe vraag die ons vanuit DWH en DMM werd gesteld, is daarmee ook een samensmelting van diepgravend onderzoek, persoonlijke visies en een acceptatie van de snelheid waarmee dit allemaal weer kan veranderen.

Volgens ons zijn de veranderingen in het multilaterale systeem zowel het gevolg van verschuivende internationale machtsverhoudingen als een gebrek aan representatie van politieke diversiteit binnen multilaterale instituties. Een probleem dat wij wel zien ontstaan is dat deze toenemende macht een verdrukking van Nederlandse liberale waarden en belangen als gevolg heeft. Mensenrechten - specifiek de financiële steun, bescherming van minderheden, autoriteit van bestaande instituties en daadkracht tegen schendingen van mensenrechten - liggen onder vuur, terwijl ze een belangrijke pijler vormen van het Nederlandse buitenlandbeleid.

Waar de Verenigde Staten de afgelopen jaren vaak gevonden kon worden in deze visie, is met het aantreden van de regering-Trump een tegenstelling ontstaan die op sommige gebieden nog niet overbrugd is. Belangrijk is het om te realiseren dat, in tegenstelling tot de algemene publieke tendens, president Trump niet het probleem is: hij is vooral een symptoom van een groter, complexer probleem en een katalysator van een al langer te verwachten Amerikaans tegengeluid gebleken.

Ondanks de negatieve gevolgen die wij in dit beleidsadvies hebben beschreven, blijven wij van mening dat de Verenigde Staten nog steeds cruciale bondgenoot voor Nederland is. Echter, Nederland moet ook verder durven te kijken dan de Verenigde Staten en creatieve vormen van samenwerking met nieuwe partners omarmen. Onze drie doelen en bijbehorende strategieën die wij aandragen in ons advies zijn dan ook directie-overstijgend, en dat is ook juist waar de kracht zit in ons beleidsadvies. De voorgestelde strategieën zullen op meerdere niveaus implementeerbaar zijn: zowel tussen gemeenten, als Nederland op zichzelf, in samenwerking met nieuwe nationale partners of binnen de Europese Unie.

We hadden niet tot deze conclusies kunnen komen zonder de inzichten die de vele gesprekken met experts, opiniemakers en beleidsmedewerkers ons hebben gegeven. Juist een ingewikkeld onderwerp als de toekomst van het multilateralisme vergt een constant gesprek tussen verschillende directies, academische gebieden, professies en organisaties. We hopen dan ook dat de strategieën die wij in dit beleidsadvies aanbieden zullen leiden tot nieuwe vormen van samenwerking en actie op de gebieden die er voor Nederlandse jongeren toe doen.

The West Wing track DWH/DMM 2018-2019

## Bronnenlijst

Het beleidsadvies *De wereld in transitie: strategieën voor de toekomst van het multilateralisme* is geschreven door een diverse groep bachelor- en masterstudenten met kennis van vele disciplines, waaronder rechtsgeleerdheid, bestuurskunde, geschiedenis, internationale betrekkingen, culturele antropologie en politicologie. Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie uit de actualiteit en hebben wij gesprekken gevoerd met verschillende experts, die wij vanwege de Chatham House rules niet bij naam zullen noemen. Hieronder volgt een overzicht van de gebruikte wetenschappelijke bronnen:

Barber, B. R. (2013). *If Mayors ruled the World*. New Haven & London: Yale University Press.

Coffee, J. C., & Berle, A. A. (2017). 'How Should the E.U. Respond to Brexit and Trump? The lessons from Trade Wars'. *Columbia University Law School*.

Chappell, L. (2006) 'Contesting Women's Rights: Charting the Emergence of a Transnational Conservative Counter-network'. *Global Society*, 20(4): 491-520.

Columbia Law School. (2019) *The Trump Human Rights Tracker*. Beschikbaar via: <http://hrlr.law.columbia.edu/the-trump-human-rights-tracker/>

Daalder, I. H., & Lindsay, J. M. (2018). 'The Committee to Save the World - America's Allies Must Step Up as America Steps Down'. *Foreign Affairs*, 181-186.

Democracy without Borders (2019). 'Alliance for multilateralism to be launched in September.' Beschikbaar via: <https://www.democracywithoutborders.org/7165/alliance-for-multilateralism-to-be-launched-at-the-un-in-september/>

Eiermann, M. (2016). 'How Donald Trump fits into the history of American Populism'. *New Perspectives Quarterly*, 33(2), 29 - 34.

Freedman, L. (2018). 'Authentic Trump versus the Trump Administration: Donald Trump as Foreign Policy Disrupter'. *ISS Forum*. Beschikbaar via: <https://issforum.org/roundtables/policy/1-5bh-authentic>

Gabriel, J., & Schmelcher, S. (2018). 'Three scenarios for EU-China relations 2025'. *Futures*, 97(July 2017), 26-34.

Garcevik, V. (2019). 'NATO's Intervention Changed Western-Russian Relations Forever'. *Balkan Insight*. Beschikbaar via: <https://balkaninsight.com/2019/03/22/natos-intervention-changed-western-russian-relations-forever/>

Goldberg, J. (2018). 'The Obama Doctrine'. *The Best American Magazine Writing 2017*, 243-302.

Kaldor, M. (2018). 'Cycles in world politics'. *International Studies Review*, 20(2), 214-222.

- Keohane, R. O., & Victor, D. G. (2016). 'Cooperation and discord in global climate policy'. *Nature Climate Change*, 6(6), 570–575.
- Koskenniemi, M. (2006). *From Apology to Utopia. The Structure of International Legal Argument*. Cambridge: *Cambridge University Press*
- Mearsheimer, J. J. (1994). 'The False Promise of International Institutions'. *International Security*, 19(3), 5–49.
- Mitsuyo, A., & Fukunari, K. (2014). 'Evolution of Machinery Production Networks: Linkage of North America with East Asia'. *Asian Economic Papers*, 13(1), 84–103.
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously : A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51(4), 513–553.
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populisme*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Müller, J. (2016). *Wat is populisme*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Nováky, N. (2018). 'The EU's Permanent Structured Cooperation in defence: Keeping Sleeping Beauty from snoozing'. *European View*, 17(1), 97–104
- Okano-Heijmans, M., van der Putten, P. en van Schaik, L. (2019) 'Welcoming and resisting China's growing role in the UN.' *Europe's World*. Beschikbaar via: <https://www.clingendael.org/nl/node/9865>
- Osborne, S. (2018). 'Russia 'Simulated Full-Scale War' Against NATO, Says Military Commander'. *Independent*. Beschikbaar via: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-zapad-simulated-full-scale-war-against-west-vladimir-putin-riho-terras-commander-estonia-a8146296.html>
- Posen, A. S. (2018). 'The Post-American World Economy: Globalization in the Trump Era'. *Foreign Affairs*, 97(28).
- Sanders, R. (2018) 'Norm spoiling: undermining the international women's rights agenda'. *International Affairs*, 94(2): 271–291.
- Simmons, B. A. (1998). 'Compliance With International Agreements'. *Annual Review of Political Science*, 1(1), 75–93.
- Sullivan, J. (2018). 'The World after Trump: How the System Can Endure'. *Foreign Affairs*, 97(10).
- Savranskaya, S. & Blanton, T. (2017). 'NATO Expansion: What Gorbachev Heard'. *National Security Archive*. Beschikbaar via: <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>

Verbeek, B., & Zaslove, A. (2017). 'Populism and Foreign Policy'. *The Oxford Handbook of Populism*, (October 2018), 384–405.

Wendt, A. (1992). 'Anarchy is what States Make of it : The Social Construction of Power Politics'. *International Organization*, 46(2), 391–425.

United Nations, *United Nations Forum on Business and Human Rights*. Beschikbaar via: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Forum/Pages/ForumonBusinessandHumanRights.aspx>

United Nations Global Compact, *The Ten Principles of UN Global Compact*. Beschikbaar via: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>

Rijksoverheid (2013), *Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten*. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/brochures/2014/05/28/nationaal-actieplan-bedrijfsleven-en-mensenrechten/nationaal-actieplan-bedrijfsleven-en-mensenrechten.pdf>